

Plangebied Best-Aarle, gemeente Best: een archeologisch proefsleuvenonderzoek in deelgebied Broekstraat en Aarleseweg

M.E. Hemminga en T.A. Goossens

Colofon

Archol Rapport 301

Plangebied Best-Aarle gemeente Best: een archeologisch proefsleuvenonderzoek in deelgebied Broekstraat

Opdrachtgever: Gemeente Best
Contactpersoon opdrachtgever: T. Baudoin
Projectleiding/autorisatie: drs. T.A. Goossens
Uitvoering veldwerk: M.E. Hemminga (veldwerkleider)
P. van de Geer (veldarcheoloog)
A. Porreij-Lyklema
S. Hagedoorn (veldarcheoloog)
T. Harteveld (stagiaire)

Auteur(s): M.E. Hemminga en T.A. Goossens
Met bijdragen van: J. Verspay
Tekstredactie: T.A. Goossens
Beeldmateriaal: A. Allen
Opmaak: A. Allen (nog)
Druk: Haveka, Alblasserdam

ISSN 1569-2396

© Archol, Leiden 2016
Postbus 9515
2300 RA Leiden
info@archol.nl
Tel. 071 527 33 13

Inhoud

Colofon	2
1 Inleiding.....	4
1.1 Aanleiding en doelstelling.....	4
1.2 Onderzoeksgebied	6
1.3 Onderzoeksopzet en organisatie	6
2 Doel- en vraagstellingen	9
2.1 Doelstelling	9
2.2 Vraagstellingen	9
3 Methodiek veldwerk	11
3.1 Inleiding.....	11
3.2 Methodiek	11
4 Landschappelijk en archeologisch kader	15
4.1 Landschap en bodemopbouw	15
4.2 Archeologische en historisch context.....	17
4.2.1 Archeologische context	17
4.2.2 Historische context.....	18
5 Resultaten	21
5.1 Landschap en bodemopbouw	21
5.2 Sporen.....	24
5.3 Vondsten en monsters.....	36
6 Conclusie	38
6.1 Conclusie.....	38
6.2 Waardering.....	39
6.3 Advies.....	42
6.4 Beantwoording onderzoeksvragen	42
7 Samenvatting	45
Literatuur	46
Figuren.....	46
Tabellen	47
Bijlagen	47

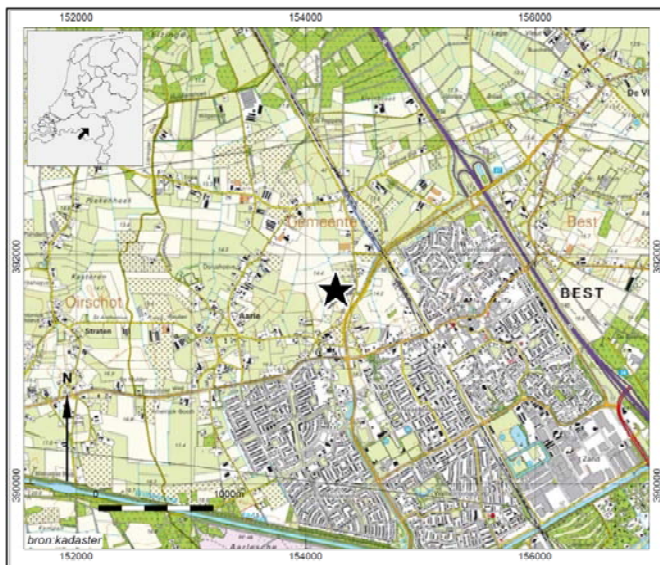
1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

Aanleiding voor dit onderzoek is de herinrichting van het plangebied Aarle tot nieuwe woonlocatie binnen de gemeente Best in de komende jaren (figuur 1.1). In dit kader is in 2009 en 2010 door BAAC een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd.¹ Dit is eind 2011, begin 2012 opgevolgd door een grootschalige opgraving uitgevoerd door Archeologisch Onderzoek Leiden (Archol bv) en Diachron UvA bv.² Toen waren de locaties Aarleseweg en Broekstraat niet beschikbaar (figuur 1.2). Beide locaties zijn op de gemeentelijke waarden- en verwachtingskaart aangegeven als een gebied met een hoge trefkans op archeologische waarden en een hoge archeologische verwachting historische kern. Omdat de geplande graafwerkzaamheden voor woningbouw en infrastructuur eventueel aanwezige archeologische waarden zullen verstoren, heeft de gemeente Best in 2015 besloten dat vooraf een proefsleuvenonderzoek dient plaats te vinden met een optionele doorstart naar een opgraving. Doel is om de eventueel aanwezige archeologische waarden in kaart te brengen, te waarderen en zo nodig door middel van een opgraving veilig te stellen voor de toekomst.

De locatie Broekstraat met een omvang van 8.945 m² is 15 tot en met 16 juni 2015 met een proefsleuvenonderzoek onderzocht. Voor deze locatie golden ten tijde van het veldwerk echter wel beperkingen: hier stonden parallelle bomenrijen haaks op de Broekstraat die vooraf niet gerooid konden worden (figuur 1.3). Bovendien zorgde de oprit in de noordoosthoek voor inperkingen bij het manoeuvreren van de kraanmachine en het tijdelijk opslaan van vrijkomende grond. Deze situatie was vooraf grotendeels al bekend; toen is al bepaald dat het puttenplan in het veld naar praktisch inzicht zal worden aangepast. Uitgangspunt hierbij was dat er niet te dicht op de bomen gegraven zou worden. De mogelijkheden voor een eventuele doorstart naar een opgraving waren bij voorbaat ook zeer beperkt.

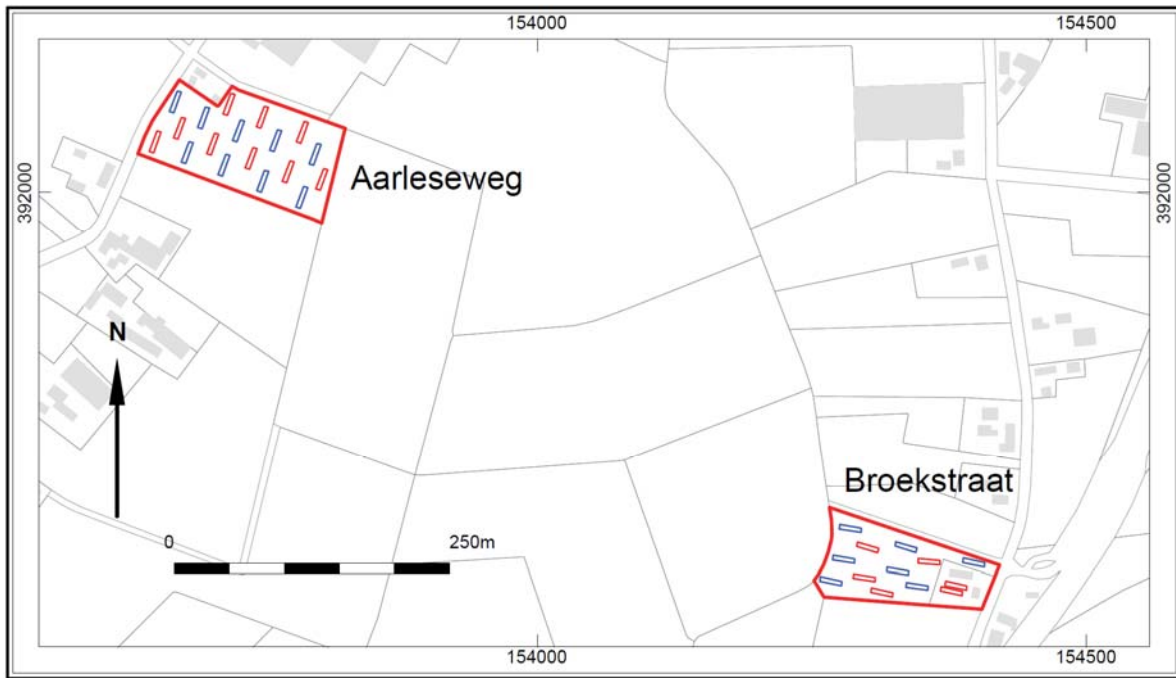
De locatie Aarleseweg (figuur 1.4) met een omvang van 14.345 m² bleek in juni niet betreedbaar en verpacht tot eind 2015. Dit deel is later in het jaar van 17 tot en met 18 november 2015 onderzocht. De aardappels waren gerooid en er waren geen belemmeringen meer.

Figuur 1.1 Ligging Plangebied Best-Aarle.

1 Bink 2010.

2 Aarts et al 2012.

Figuur 1.2 Ligging van deelgebieden Aarleseweg en Broekstraat met puttenplan: fase 1 in rood en fase 2 in blauw (naar puttenplan uit Berkvens 2014, bijlage 4).

Figuur 1.3 Bomenrijen in deelgebied Broekstraat.

Figuur 1.4 Akkercomplex in deelgebied Aarleseweg.

1.2 Onderzoeksgebied

Het plangebied Aarle is een ca. 60 ha groot gebied met een overwegend agrarische bestemming. Het ligt op de noordflank van de WZW-ONO georiënteerd Midden-Brabantse dekzandrug; het centrale deel bestaat uit een complex van oude bouwlanden. Oude bouwlanden zijn in vrijwel de gehele pre-en protohistorie aantrekkelijke woon-en akkergebieden geweest en hebben dan ook een hoge archeologische verwachting. Het proefsleuvenonderzoek van 2009 en 2010 heeft een groot aantal vindplaatsen uit de periode late bronstijd tot en met de middeleeuwen en nieuwe tijd in kaart gebracht.³

1.3 Onderzoeksopzet en organisatie

Al sinds 1961 kent Nederland een monumentenwet. In 1988 werd deze wet vervangen door de Monumentenwet 1988 en op 1 januari 2012 is deze wet voor het laatst gewijzigd in het kader van de modernisering van de monumentenzorg. Deze wet regelt de omgang met het archeologisch erfgoed. Iedere initiatiefnemer van projecten waarbij de bodem wordt verstoord kan door de overheid verplicht worden een rapport te overleggen waaruit de archeologische waarde van het te verstoren terrein (het plangebied) blijkt. Voor een dergelijk rapport is archeologisch onderzoek vereist: het *archeologisch vooronderzoek*. Dit onderzoek heeft tot doel vast te stellen of in het plangebied waardevolle vindplaatsen voorkomen. Het vooronderzoek is opgebouwd uit twee onderdelen: het bureauonderzoek (BO) en een eventueel inventariserend veldonderzoek (IVO), elk met bijbehorende standaardrapportages. Het doel van een bureauonderzoek is het vaststellen of, en zo ja, welke typen archeologische vindplaatsen precies in het plangebied worden verwacht ("gespecificeerde archeologische verwachting"). Het verkennend veldonderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap en de gespecificeerde archeologische verwachting nader toetsten en aan te scherpen.

In dit kader is in 2009 en 2010 een grootschalig proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, waarbij bewoningssporen uit de late bronstijd tot en met de nieuwe tijd zijn aangetroffen. Deze liggen in 22 redelijk goed begrensde vindplaatsclusters: uit de ijzertijd dateren vier vindplaatsen. Vijf vindplaatsen dateren uit de Romeinse tijd, zeven vindplaatsen uit de volle middeleeuwen, drie vindplaatsen uit de late middeleeuwen en twee vindplaatsen ten slotte uit de nieuwe tijd. De oudste vondsten dateren uit het neolithicum; het zijn losse vondsten die verspreid over het plangebied zijn aangetroffen.⁴

Het proefsleuvenonderzoek in het gebied Aarle is in het najaar van 2011 en de lente van 2012 opgevolgd door opgravingen: een nederzettingsareaal uit de late bronstijd en ijzertijd (vindplaats 11), grafveld uit de midden- of late ijzertijd (vindplaats 24), nederzettingsresten uit de Romeinse tijd (vindplaats 21-23 en 25) en sporen uit de middeleeuwen en nieuwe tijd (vindplaatsen 33 t/m 36, 41 t/m 43, 51 en 52).

³ Berkvens 2014, 5-6.

⁴ Bink 2010.

De verwachting voor het huidige proefsleuvenonderzoek was dat lokaal ook sporen uit de ijzertijd, Romeinse tijd, middeleeuwen en nieuwe tijd aanwezig konden zijn, aangezien het omringd wordt door vindplaatsen uit deze perioden (zie paragraaf 4.2). Het veldwerk is uitgevoerd door een veldteam van Archol aangevuld met een stagiaire van de Faculteit Archeologie van de Universiteit Leiden (tabel 1.1). Voor het machinale graafwerk is kraanbedrijf Luyten ingehuurd. Ria Berkvens van Omgevingsdienst Zuidoost Brabant is tijdens alle projectfasen van het archeologisch onderzoek in dienst als archeologisch adviseur namens de gemeente Best. Zij is tevens opsteller van het Programma van Eisen (PvE) waaraan het onderhavige onderzoek moet voldoen.⁵

Medewerker	Functie
Tiziano Goossens	Projectleider- Senior archeoloog
Minja Hemminga	Veldwerkleider- Senior archeoloog
Pepijn van de Geer	Veldarcheoloog
Adé Porreij-Lyklema	Veldarcheoloog
Svenja Hagedoorn	Veldarcheoloog
Tom Harteveld	Stagiaire

Tabel 1.1 Samenstelling Archol-team.

Soort onderzoek:	Inventariserend proefsleuvenonderzoek (IVO-p) met doorstart naar opgraving
Projectnaam:	Best-Aarle, Broekstraat en Aarleseweg
Archolprojectcode:	IBA1533
Uitvoerder:	Archeologisch Onderzoek Leiden bv
Periode van uitvoering veldwerk:	15 en 16 juni 2015 en 17 en 18 november 2015
Periode van uitvoering uitwerking:	Juli- augustus en november 2015
Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Best
Plaats:	Best
Toponiem:	Best Broekstraat
Coördinaten gebied:	Deelgebied Broekstraat: 154.270 x 391.705 154.418 x 391.660

⁵ Berkvens 2014.

	154.245 x 391.638
	154.403 x 391.620
	Deelgebied Aarleseweg:
	153.680 x 392.110
	153.820 x 392.057
	153.640 x 392.034
	153.801 x 391.973
Opdrachtgever:	Dhr. T. Baudoin, Gemeente Best,
Bevoegd gezag:	Gemeente Best
Adviseur bevoegd gezag:	Drs. R. Berkvens (Omgevingsdienst Zuidoost Brabant)
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer	2682878100
ARCHIS-vondstmeldingsnummer(s):	(nog)
ARCHIS-waarnemingsnummer(s):	(nog)
Beheer en plaats van documentatie en vondsten:	Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant
Geomorfologie:	Deelgebied Broekstraat: Beekdal en dekzandvlakte (2R2 en 3L5) Deelgebied Aarleseweg: Dekzandvlakte (3L5)
Bodem:	Deelgebied Broekstraat: Dikke enkeergronden (zEZ23) Deelgebied Aarleseweg: Dikke enkeergronden en klein stukje podzolgrond (zEZ23 en cHn23)

Tabel 1.2 Administratieve gegevens.

2 Doel- en vraagstellingen

2.1 Doelstelling

Doel van het IVO is het toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied door middel van proefsleuven. Het onderzoek dient inzicht te geven in eventueel aanwezige archeologische waarden en, indien aanwezig, te waarderen door middel van aanvullende sleuven. Indien delen van een vindplaats worden aangetroffen dient de inhoudelijke en fysieke kwaliteit (aard, datering, karakter, omvang, gaafheid, conservering) van de vindplaats bepaald te worden. Gegevens moeten worden verzameld met betrekking tot:

- de archeologische relevante kenmerken en kwaliteiten van landschap en bodem van het onderzoeksgebied.
- de fysieke kwaliteit van vindplaatsen en hun landschappelijke context.
- de inhoudelijke kwaliteit van vindplaatsen.

Vooraf is rekening gehouden met een eventuele doorstart van het onderzoek. Als inpassing in de nu voorliggende plannen niet mogelijk is, dan dienen behoudenswaardige sporen namelijk direct aansluitend veilig gesteld te worden door middel van een opgraving. Daarom is bij het IVO van deelgebieden Broekstraat en Aarleseweg vooraf rekening gehouden met een overleg tussen Archol en het bevoegd gezag en de opdrachtgever, direct na aanleg van de proefsleuven. Onderwerp van het overleg is de waardering en selectie van de eventueel aanwezige vindplaatsen. Er kan dan besloten worden om de behoudenswaardige sporen direct op te graven en/of organische lagen te bemonsteren voor palynologisch onderzoek. Een dergelijk besluit mag uiteraard alleen genomen worden in overleg met het bevoegd gezag en de opdrachtgever. Dat kan betekenen dat (een gedeelte van) het plangebied waar verstoring van de ondergrond plaats vindt in het kader van de toekomstige bouw, opgegraven moet worden. Bij het aantreffen van een bepaald complex, kan het verder noodzakelijk zijn om de onderzoeksvragen uit dit PvE aan te vullen, specifiek gericht op de aard en ouderdom van de aangetroffen vindplaats. Hier zal dan schriftelijk een aanvulling op dit PvE voor opgesteld moeten worden. Ook als het veldonderzoek alléén bodemkundige en landschapshistorische gegevens oplevert, wordt in dit stadium van het archeologische proces reeds alle informatie verzameld die nodig is voor de afronding van het gehele onderzoek

2.2 Vraagstellingen

Het archeologisch onderzoek is gericht op het zoeken naar archeologische vindplaatsen en hun ruimtelijke en (cultuur)landschappelijke context. Het onderzoek dient hierbij antwoord te geven op de volgende vragen uit het PvE:⁶

Algemeen

1. Wat is de aard, diepteligging, datering, samenhang en spreiding van de aanwezige archeologische resten, grondsporen en structuren (horizontaal en verticaal)?
2. Hoe is de conservering en gaafheid van de bodem en de archeologische resten?
3. Wat is de fysiek-landschappelijke ligging/opbouw van de deelgebieden (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?
4. Welke waarde (belevingswaarde, fysieke en inhoudelijke kwaliteit) is er te geven aan het onderzoeksgebied en de daarin te onderscheiden delen (binnen verticale en/of horizontale grenzen; complextypen, periode, sites)? Beschrijf en beredeneer de verschillen in waarde.
5. Wat is de relatie tussen de huidige onderzoekslocaties met de resultaten van eerdere archeologisch onderzoek Best-Aarle? Waarom zou men deze locatie uitgekozen hebben voor de ter plekke aangetroffen functie(s)?
6. Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven? Is er (bijvoorbeeld) sprake van: aantoonbare afwezigheid van bewoning en / of actief landgebruik, verstoring van antropogene aard, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodemprocessen, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door werk- of weersomstandigheden?

Indien er –behoudenswaardige- vindplaatsen worden aangetroffen zijn de volgende onderzoeksvragen van belang:

⁶ PvE, p. 11

1. Wat is de begrenzing, diepteligging en de ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites en wat is de onderlinge samenhang?
2. Welke structuren zijn te onderscheiden? Wat is het complextype, de constructiewijze en/of de plattegrond en/of het type van de structuren? Wat is de relatieve en/of absolute datering van de structuren? Waarop is de datering gebaseerd? Zijn er bouw-, herstel- of destructiefases (sloop, brand, e.d.) te onderscheiden? Zijn er aanwijzingen voor landgebruik (off-site-patronen) in de zin van wegen, percelering, akkers, grondstofwinning, vennen, etc?
3. Zijn er sites te onderscheiden? Zijn begrenzingen vast te stellen? Is er sprake van perifere en centrale zones? Is er sprake van 'lege' zones, afscheidingen of verbindingen?
4. Welke fasering (relatieve en absolute datering) is in de vindplaats aan te brengen?
5. Welke mobiele vondsten zijn gedaan? Om welke materialen, soorten, typen, functies, aantallen, gewichten gaat het en uit welke context komen de vondsten? Wat is de datering van de vondsten en waarop is de datering gebaseerd?
6. Is er sprake van (kennelijk) intentionele deposities?
7. In hoeverre zijn de aangetroffen bodemlagen geschikt voor een palynologische reconstructie van de vegetatie- en gebruiksgeschiedenis van het terrein?
8. Hoe is de stratigrafie in antropogene zin? Is er sprake van loopvlakken, ophogingslagen of cultuurlagen? Wat zijn de kenmerken van de stratigrafische eenheden en wat is de datering? Wat was (waarschijnlijk) het niveau van het maaiveld in de onderscheiden archeologische perioden?
9. Indien graven worden gevonden: Is sprake van enkele individuele graven of een grafveld? Wat is de aard, conservering en datering van de graven? Welke demografische gegevens kunnen uit het fysisch antropologisch onderzoek van de menselijke resten gedestilleerd worden? Wat is het (geschatte) aantal bewoners geweest en wat is de samenstelling van het grafveld? Welke (begrafenis)rituelen kunnen worden herkend en zijn hier veranderingen/ontwikkelingen in te herkennen? Wat kan worden gezegd over de locaties van begravingen ten opzichte van gelijktijdige en niet-gelijktijdige bewoning (indien dateringen dit mogelijk maken)?
10. Wat is de relatie tussen het gebruik en de geschiedenis van de onderzoekslocatie en de historische, historisch-landschappelijke, bouwhistorische en overige cultuurhistorische aspecten van zijn omgeving?
11. Hoe vergelijkbaar is de onderzochte locatie met andere locaties met dit complextype en datering in de archeoregio (in de eerste plaats Best-Aarle) en hoe passen de bevindingen van het onderzoek in de regionale context?
12. Is er een verwachting dat buiten het nu onderzochte gebied nog resten van deze vindplaats aanwezig zijn en wat is de verwachting over de fysieke en inhoudelijke kwaliteit daarvan?

De onderzoeksvragen worden in paragraaf 6.4 beantwoord.

3 Methodiek veldwerk

3.1 Inleiding

Het proefsleuvenonderzoek is in verschillende fasen opgedeeld (tabel 3.1 en zie figuur 1.2 en figuur 3.1 en figuur 3.2). Fase 1 heeft als doel inzicht te krijgen in het landschap, bodemgesteldheid en de aan- of afwezigheid van vindplaatsen. Fase 2 wordt alleen aangelegd als uit fase 1 blijkt dat in het gebied op grond van de bodemgesteldheid een behoudenswaardige vindplaats niet kan worden uitgesloten c.q. zeer aannemelijk is.⁷

Deelgebied	m ² deelgebied	m ² proefsleuven fase 1	m ² proefsleuven fase 2
Broekstraat	8.945	447	447
Aarleseweg	14.345	720	720
Extra m ²			200
Totaal	23.290	1167	1367

Tabel 3.1 Overzicht beschikbare aantal m² per fase per deelgebied conform het PvE.

3.2 Methodiek

Putaanleg in deelgebied Broekstraat

Voor verkennende fase 1 van het proefsleuvenonderzoek waren zeven putten met een totaaloppervlak van 447 m² voorzien. De bomenrijen en de oprit in het noordoosten verhinderden veelal om de putten op de vooraf aangewezen locatie uit het puttenplan aan te leggen (figuur 3.1). In de praktijk is deze locatie zoveel mogelijk benaderd. Alleen ter hoogte van de oprit moest de geplande put (nr. 7) sterk ingekort worden. Aangezien de (niet onderzochte) ruimte tussen putten 7 en 6 hierdoor te groot zou worden, is besloten daar twee putten te graven, namelijk sleuven 8 en 9. In totaal zijn op deze wijze tijdens fase 1 negen putten met een totale omvang van 612 m² gegraven.

De putten zijn aangelegd met een breedte van 4 m (put 1 t/m 6) en 2 m (put 7 t/m 9). Put 1 t/m 6 zijn 20 m lang, de overige putten hebben een variabele lengte (tabel 3.2 en figuur 3.1).

Na afronding van fase 1 is ter plekke overlegd met archeologisch adviseur Ria Berkvens van het bevoegd gezag. Toen is besloten om het onderzoek op een aantal plekken met mogelijk waardevolle archeologische resten gericht voor te zetten tijdens fase 2. Fase 2 bestond uit de aanleg van drie kleine smalle putten (tabel 3.2 en figuur 3.1):

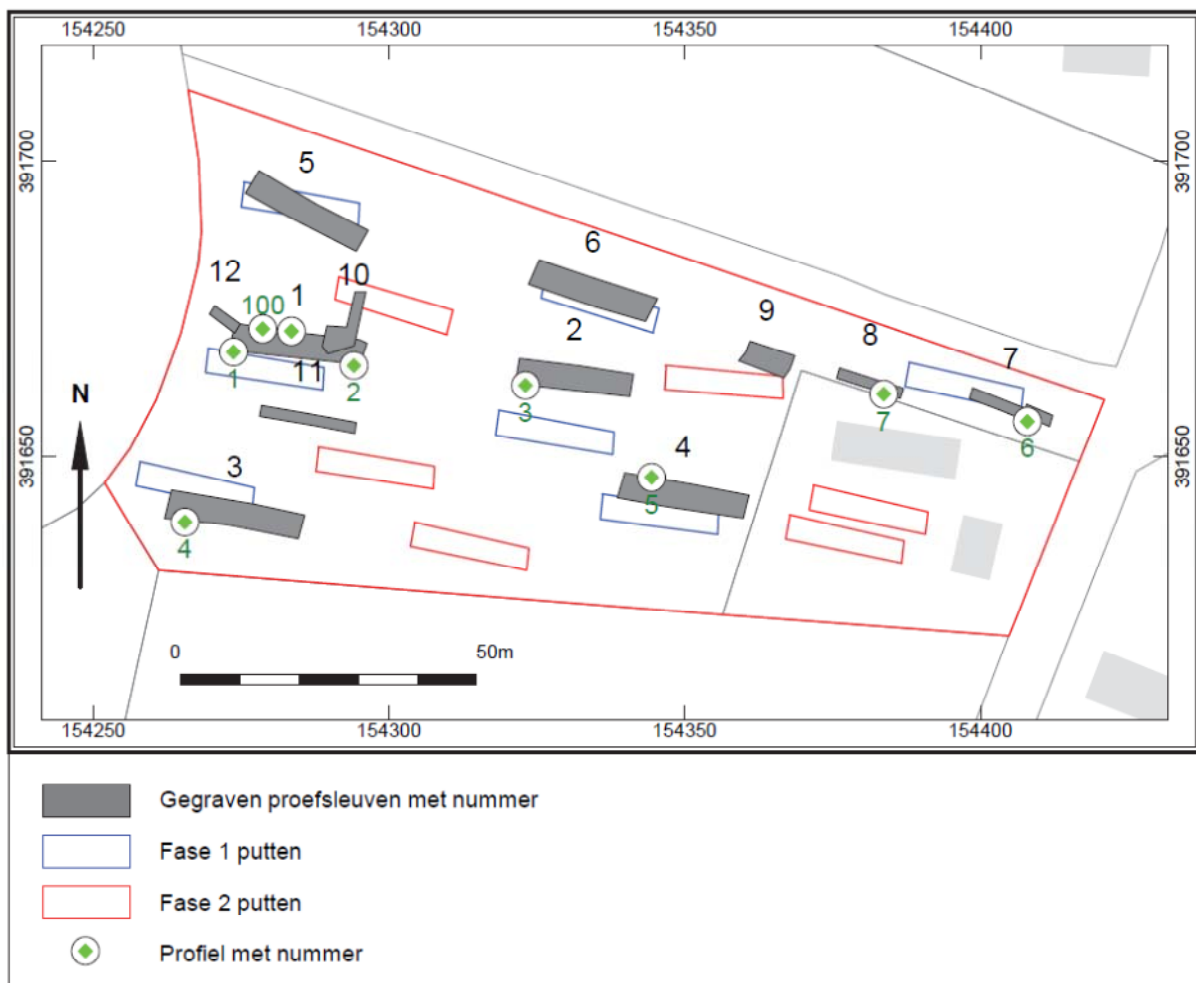
- Put 10 is (haaks) tussen put 1 en put 5 gegraven om de relatie tussen de sporen in beide putten te kunnen bepalen.
- Put 11 is (parallel) ca. 9 m ten zuiden van put 1 gegraven de zuidelijke begrenzing van de sporen vast te stellen.
- Put 12 is in de noordwesthoek aangelegd om de overgang naar een laagte, zoals afgebeeld op de AHN-kaart, te documenteren. Uitgaande van historische kaarten zou zich hier een waterloop kunnen bevinden (zie paragraaf 4.1 en 4.2).

In totaal is er tijdens fase 2 69 m² aangelegd (tabel 3.2 en figuur 3.1).

⁷ PvE, p. 12.

put	fase 1 m2	fase 2 m2
1	95	
2	83	
3	100	
4	92	
5	88	
6	93	
7	28	
8	1	
9	32	
10		31
11		29
12		9
Totaal	612	69

Tabel 3.2 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de gegraven m² per put per fase.

Figuur 3.1 Puttenoverzicht van deelgebied Broekstraat met profiellocaties ten opzichte van het puttenplan van fase 1 en 2.

Putaanleg in deelgebied Aarleseweg

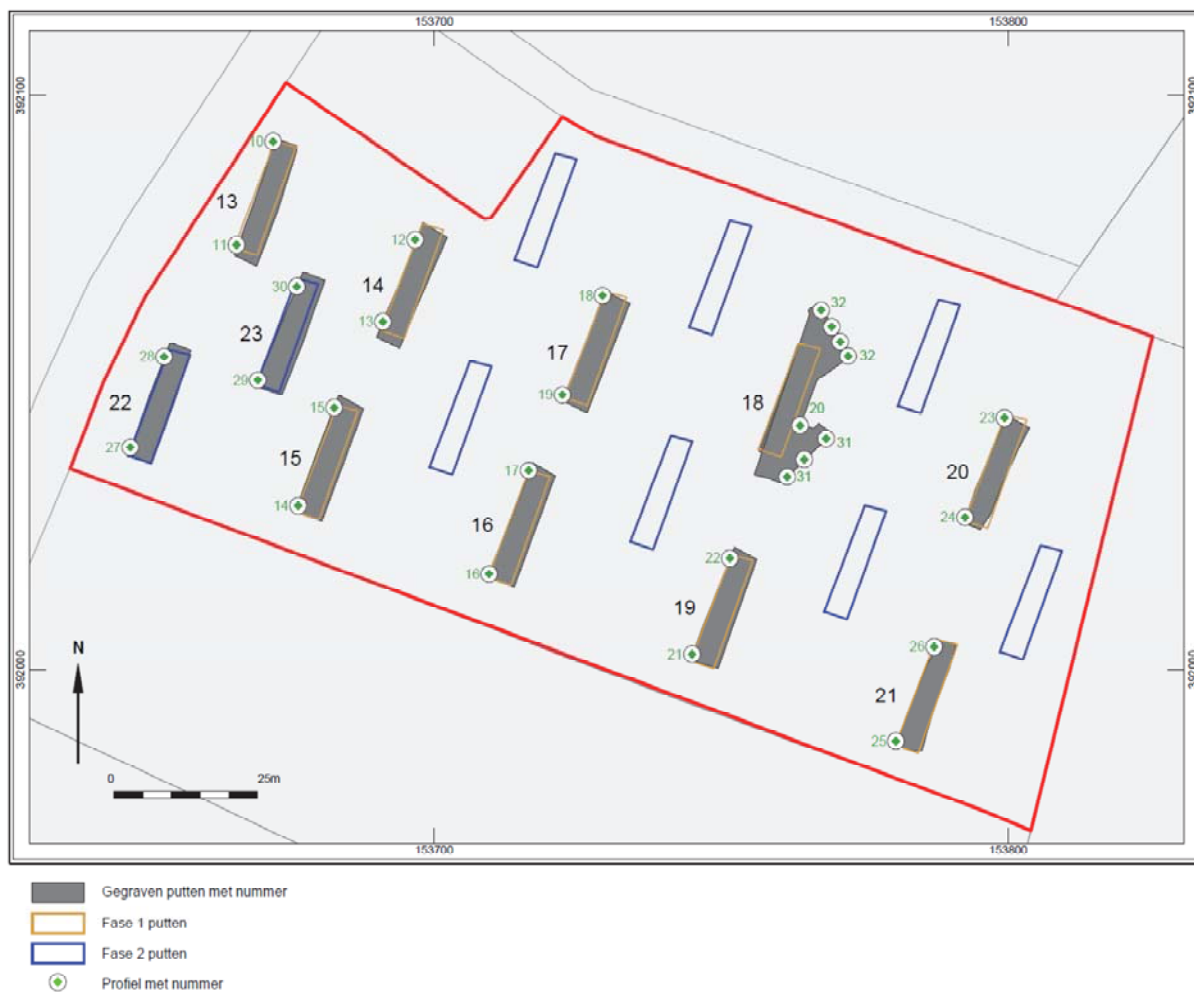
Voor de fase 1 van het proefsleuvenonderzoek waren negen putten met een totaaloppervlak van 717 m² voorzien (figuur 3.2). Uitgangspunt was de aanleg van putten met een met een breedte van 4 m en een lengte van 20 m. Er is uiteindelijk 127 m² extra aangelegd om beter inzicht te krijgen in de sporenspreiding. Het totaal aantal m² van fase 1 is hiermee op 844 uitgekomen.

Na afronding van fase 1 is wederom ter plekke overlegd met archeologisch adviseur Ria Berkvens van het bevoegd gezag. Net als bij locatie Broekstraat is besloten om het onderzoek op een aantal plekken met mogelijk waardevolle archeologische resten gericht voor te zetten tijdens fase 2: lokale uitbreidingen rond put 18 en twee putten langs de weg (put 22 en 23) op zoek naar een erf uit de nieuwe tijd (tabel 3.3 en figuur 3.2).

In totaal is er tijdens fase 2 294 m² van de vooraf gereserveerde 717 m² aangelegd (tabel 3.3 en figuur 3.2).

put	fase 1 m2	fase 2 m2
13	95	
14	96	
15	105	
16	98	
17	98	
18	96	
19	98	
20	80	
21	78	
22		90
23		98
24		106
Totaal	844	294

Tabel 3.3 Deelgebied Aarleseweg: overzicht van de gegraven m² per put per fase.

Figuur 3.2 Puttenoverzicht van fase 1 en 2 van deelgebied Aarleseweg met profiellocaties ten opzichte van het puttenplan van fase 1 en 2.

Algemene methodiek

De aanleg van de vlakken is uitgevoerd met een mobiele graafmachine met gladde bak. Het sporenvlak is in de top van de C-horizont aangelegd. Het machinaal laagsgewijs verdiepen is begeleid met een metaaldetector. De sporen, vlakhoogtes, putomtrekken en profielen zijn digitaal ingemeten met de GPS en uitgelezen in Mapinfo.

Het sporenvlak is om de 5 m gefotografeerd met twee jalons aan weerszijde. Van de sporen, profielen en graafwerkzaamheden zijn foto's gemaakt. In het veld is gewerkt met een digitale veldcomputer (Getac) voor het invoeren van de sporen tijdens de aanleg van het sporenvlak. Hierbij zijn kenmerken zoals put, vlak, spoor, type, structuur en vulling geregistreerd. In deelgebied Broekstraat is een selectie van de sporen gecoupeerd en gedocumenteerd met het oog op de waardering (gaafheid) en datering. Hierbij geldt dat de (leemwinnings)kuil van sporen 1,3,4 en alle paalsporen vervolgens zijn afgewerkt. In deelgebied Aarleseweg zijn alle sporen gecoupeerd (met uitzondering van de grondverbeteringskuilen), maar niet afgewerkt. Van monsterwaardige (humeuze dan wel verkolde) sporen zijn in beide deelgebieden algemene/ecologische monsters genomen.

In totaal zijn er verspreid over het terrein van deelgebied Broekstraat acht profielen gedocumenteerd, waarbij kenmerken als lithologie, textuur en bodemhorizonten zijn ingevoerd in Deborah (boorprogramma).

In deelgebied Aarleseweg zijn er op dezelfde wijze 23 profielen. Bij de documentatie van deelgebied Aarleseweg is doorgenummerd op de nummers (put, spoor, vondsten en tekenblad) van de Broekstraat.

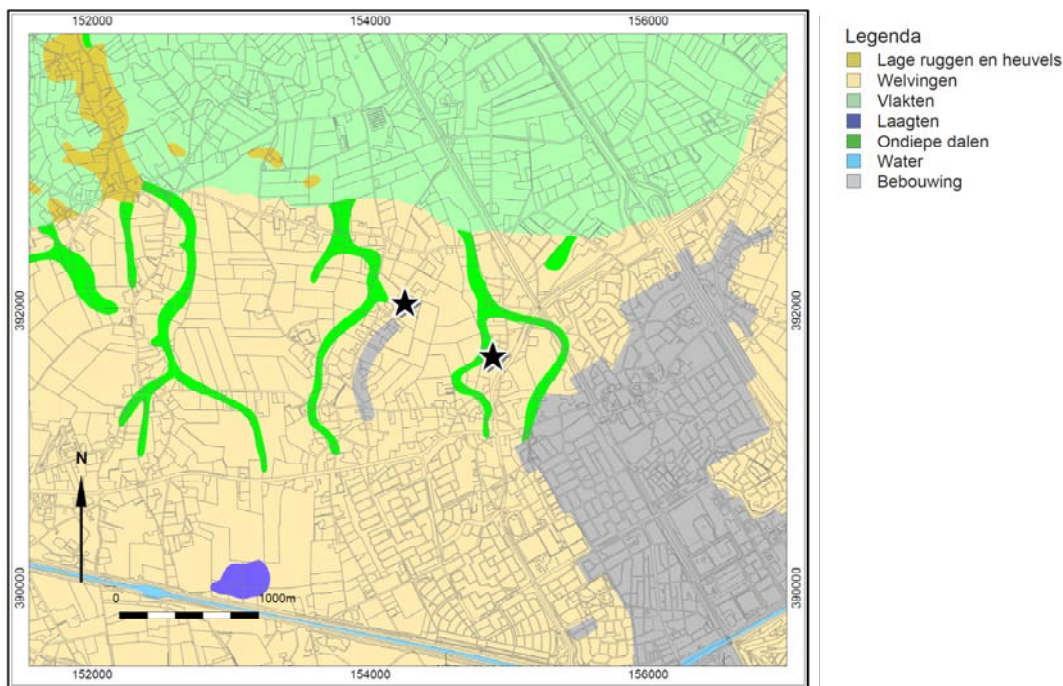
4 Landschappelijk en archeologisch kader

4.1 Landschap en bodemopbouw

De geomorfologische kaart wijst uit dat plangebied Best-Aarle tot een gebied met 'welvingen' hoort (figuur 4.1). Het gebied ligt op de noordflank van de WZW – ONO lopende Midden-Brabantse dekzandrug, ontstaan in de laatste ijstijd. De ligging in een overgangsgebied komt duidelijk naar voren in de kaart van het Actueel Hoogtebestand van Nederland (figuur 4.2). Het gebied is van zuid naar noord doorsneden door verschillende smeltwaterdalen uit de ijstijd die tot in de lager gelegen noordelijke vlakten reikten: de latere beekdalen uit het Holoceen. Deelgebied Broekstraat grenst aan een van deze dalen (figuur 4.1).

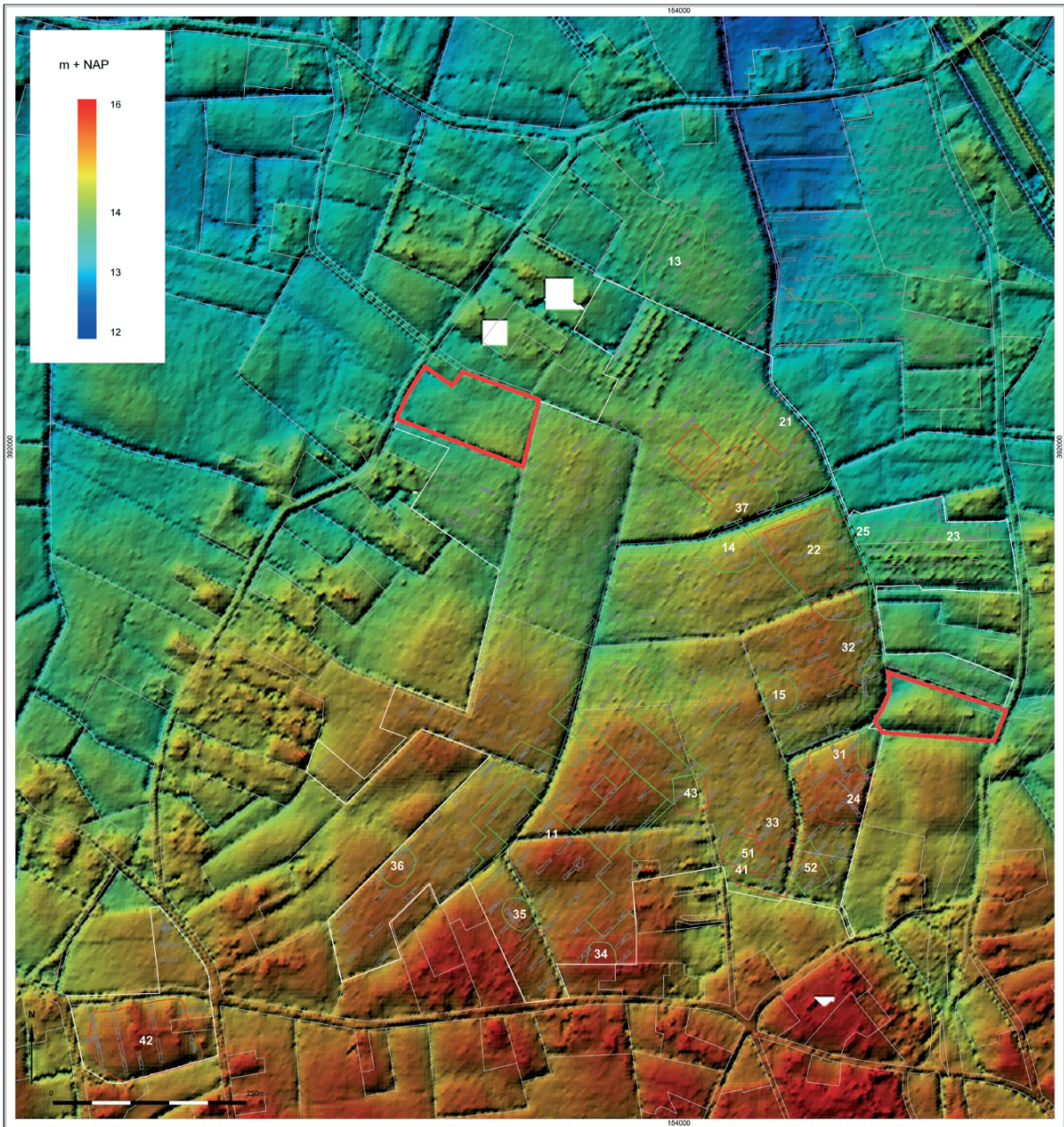
Halverwege de helling ligt een zone "oud land" met kleinere dekzandruggen en koppen waar bewoning vanaf de late prehistorie tot en met de middeleeuwen is te vinden. De overgang van de dekzandrug naar de lager gelegen natte vlakten en beekdalen vormde de ideale bewoningsplaats.⁸

In de middeleeuwen fungeerden de lager gelegen gronden en beekdalen als hooi- en graslanden. De hogere delen van de dekzandrug waren bestemd voor beweiding met schapen en het steken van plaggen. Rond de gehuchten en dorpen ontstonden grote aaneengesloten akkercomplexen (essen) die bemest werden met een mengsel van heideplaggen, stalmeest en bosstrooisel. Na vele jaren van bemesten vormde zich een dikke 'enkeerd'laag. De bodemkaart toont dat beide deelgebieden tot de dikke enkeleerdgronden behoren (figuur 4.3). Deelgebied Aarleseweg bevindt zich bovendien op de overgang naar de zuidelijke podzolgronden.

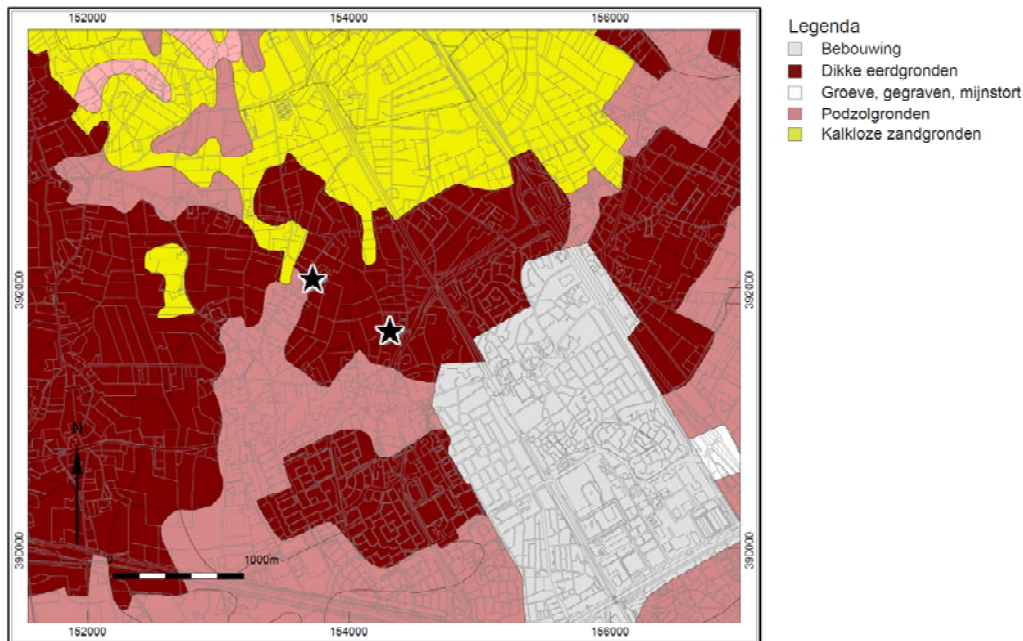

Figuur 4.1 Uitsnede van de geomorfologische kaart met ligging van deelgebieden Aarleseweg (links) en Broekstraat (rechts) (bron van de kaart: Alterra).

⁸ Berkvens 2014, 7.

Figuur 4.2 Uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland met ligging van de deelgebieden Aarleseweg (links) Broekstraat (rechts) en in de rode kaders.

Figuur 4.3 Bodemkaart van Best en omgeving ligging van deelgebieden Aarleseweg (links) en Broekstraat (rechts) (bron van de kaart: Alterra).

4.2 Archeologische en historisch context

4.2.1 Archeologische context

De eerste resultaten van de opgravingen uit 2011-2012 en het grootschalig proefsleuvenonderzoek van 2009-2010 schetsten een goed beeld van de bewoningsgeschiedenis binnen het plangebied in relatie tot het landschap (figuur 4.4). In de late bronstijd en de ijzertijd is sprake van verspreide bewoning over de gehele dekzandkop van de Aarlese akker. Zo zijn tijdens de opgravingen een groot nederzettingsareaal uit de late bronstijd en ijzertijd op vindplaats 11 en een grafveld uit de midden- of late ijzertijd op vindplaats 24 opgegraven (voor ligging vindplaatsen zie figuur 4.2).

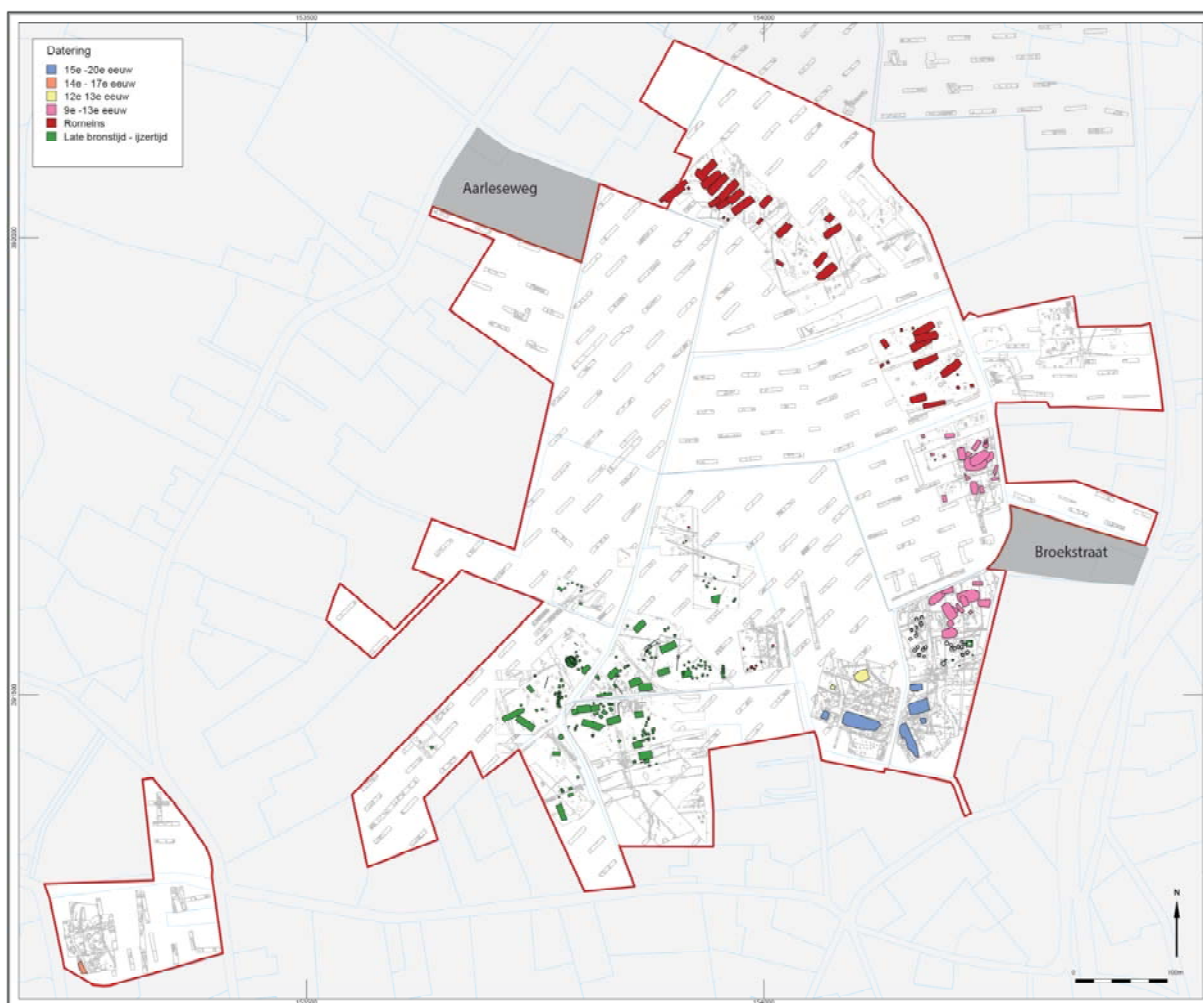
In de Romeinse tijd clustert de bewoning zich langs de westelijke rand van het smeltwaterdal uit het Weichselien dat van zuid naar noord door het plangebied en direct ten westen van deelgebied Broekstraat loopt (zie figuur 4.1).

Nederzettingsresten zijn opgegraven op vindplaats 21-23 en 25 voor ligging, zie figuur 4.2 Ten oosten hiervan is ook bewoning aangetroffen langs de (noord)westelijke rand van een volgend smeltwaterdal. Deze vindplaats (23) bevindt zich deels in het plangebied Dijkstraten. De Romeinse bewoning lijkt na het midden van de 3^e eeuw n. Chr. ten einde te komen.⁹

Als het plangebied in de 9^e eeuw weer wordt bewoond, bevindt de oudste bewoning zich langs dezelfde oostelijke rand van de dekzandrug die al in de Romeinse tijd bewoond wordt. Het lijkt er op dat de Romeinse nederzettingen (bewust?) worden vermeden. Wel wordt Romeins materiaal hergebruikt, zoals blijkt uit de vondst van een brok tufsteen op de vindplaats Oirschot, Kasteren in de middeleeuwse vindplaats 32. Vanuit hier lijkt de bewoning zich te ontwikkelen tot een halve cirkel rondom een centrale akker. In de 13^e eeuw verplaatst de bewoning zich wederom. Vermoedelijk wordt vanaf nu gewoond langs de randen van de Aarlese akker, op dezelfde plaats waar de bewoning ook op de oudste kadastrale kaarten wordt weergegeven.¹⁰ Nederzettingen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd zijn opgegraven op vindplaatsen 33 t/m 36, 41 t/m 43, 51 en 52.

⁹ Bink 2010.

¹⁰ Bink 2010.

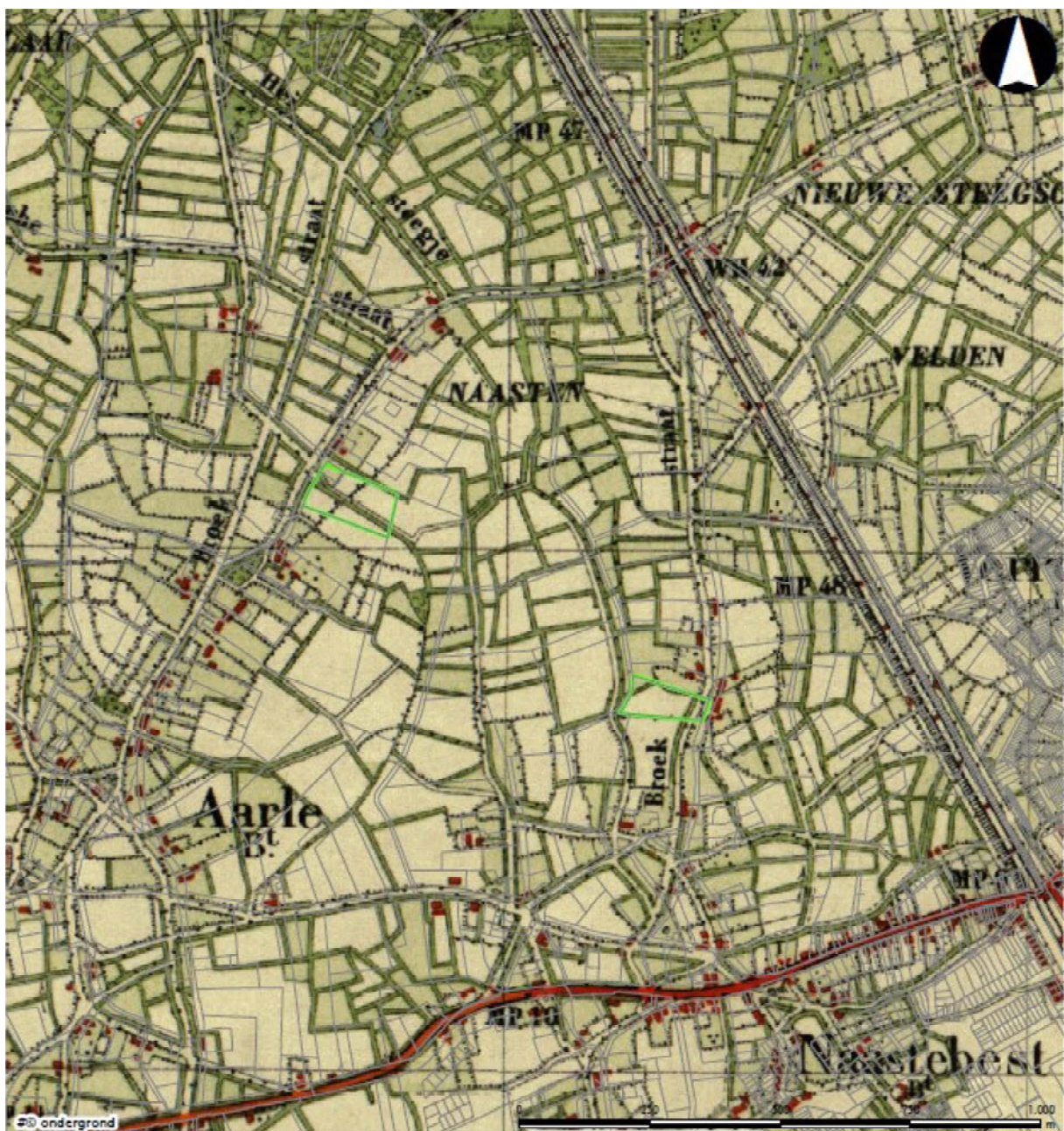
Figuur 4.4 Verspreiding van de bewoning van de prehistorie tot en met de middeleeuwen in plangebied Best-Aarle op grond van het proefsleuvenonderzoek 2009-2010 en de opgravingen van 2011-2012 (bron: Archol). Deelgebieden Aarleseweg en Broekstraat zijn grijs gemarkeerd.

4.2.2 Historische context

Plangebied Best-Aarle

Het centrale deel van de onderzoekslocatie Aarle bestaat uit een complex van oude bouwlanden. Aangenomen mag worden dat dit de oudste ontginningen zijn die mogelijk teruggaan tot in de vroege middeleeuwen. De oudste boerderijen/bewoningslinten lijken zich ook allemaal rond deze oude bouwlanden te concentreren. Het plangebied lag in de eerste helft van de 19^e eeuw in een groot, ongeveer oost-west georiënteerd akkergebied rondom o.a. Spoordonk, Oirschot, Aarle en Best (figuur 4.5). Het centrale deel was in gebruik als bouwland, dat bekend stond als Aartens Laag Eind, De Groote Straat en De Naasten Bestsche Steegjens. Langs de noordgrens van het plangebied bevond zich de Weg van Oirschot naar St. Oedenrode (de huidige Aarleseweg) en De Nieuwen Dijk (de huidige Nieuwe Dijk). Langs de westgrens bevond zich langs een groot aantal kruisende wegen het gehucht Aarle. Een deel van de bebouwing van dit gehucht bevond zich langs de huidige Aarleseweg, waarbij opvalt dat een deel van het bebouwingslint op enige afstand van deze weg lag. De zone langs de Aarleseweg (en langs de Broekstraat op grond van dezelfde context) is op de archeologische verwachtingen- en waardenkaart dan ook gemarkeerd als een gebied met een hoge verwachting van de historische kern (zie bijlage 3 uit het PvE).¹¹

¹¹ Berkvens 2014, 26.

Figuur 4.5 Uitsnede van de topografische kaart uit 1850 met groene markering van deelgebieden Aarleseweg (links) en Broekstraat (rechts) (uit: Berkvens 2014, bijlage 6).

De naam Aarle zou kunnen verwijzen naar waterloop ('aar') en bosrooiingen in het verleden ('lo'). Vanaf Aarle liepen in oostelijke richting De Kapel Straat (de huidige Kapelweg) en De Braansche Dijk (de huidige Oirschotseweg) naar het gehucht Naasten Best. Ook bij dit gehucht, dat op de zuidgrens van het plangebied lag, bevond de bebouwing zich langs diverse kruisingen van wegen. Een van deze wegen, De Grootte Straat (de huidige Sint Antoniusweg) vormde de zuidgrens van het huidige plangebied. Direct ten zuidoosten van het plangebied bevonden zich de uitlopers van gehucht Verren Best, waarvan de kern zich op ca. 300 m ten zuiden van het plangebied bevond. Op ca. 700 m ten zuidoosten van het plangebied bevond zich de dorpskern van Best.¹²

Het centrale en oostelijke deel van het plangebied was vrijwel onbebouwd. Door dit gebied liep ten westen van De Broekstraat een waterloop. Het gebied rond deze waterloop en de zone langs De Nieuwen Dijk was grotendeels in gebruik als grasland. Centraal in het plangebied bevond zich bij de kruising van De Broekstraat en de waterloop een gebouw, Molen De Baantjilen. Het gebied ten oosten van De Broekstraat stond bekend als De Nieuwe Steegse Velden en De

¹² Deze tekst is integraal overgenomen uit Berkvens 2014, 6.

Krimpsel en was afwisselend in gebruik als grasland, bouwland of als bos (hakhout). Het gebied ten noorden van De Nieuwen Dijk was nog grotendeels onontgonnen. Direct ten oosten van het plangebied bevond zich de doorgaande Straatweg naar 's-Hertogenbosch (de huidige A2/E25).¹³

Het veldnamenonderzoek van Vangheluwe biedt samen met het archeologische en cultuurlandschappelijke onderzoek enkele aanknopingspunten voor een meer gespecificeerde verwachting voor de (post-)middeleeuwse overblijfselen in de twee deelgebieden van het onderhavige onderzoek.¹⁴

Deelgebied Aarleseweg

J.P.W. Verspay

Het terrein bevindt zich op een perceel met de naam 'Kleine kamp'. Het ligt naast een veld dat 'het nieuwe erf voor de starten' heet. Het is echter niet helemaal duidelijk of dit de locatie van het 'nieuwe erf' zelf was, of dat de naam betrekking heeft op de naastgelegen boerderij. Het deelgebied ligt aan een oude rooilijn en het is mogelijk dat het oude erf zich hier bevond. In dat geval zal het aan de westzijde van het perceel liggen, parallel aan de weg. Afgaande op de gefaseerde inrichting van het akkerareaal en de verplaatsing en expansie van de bewoning zal een eventueel erf dan uit de 17^e of 18^e eeuw dateren. De huisplattegronden zelf zullen waarschijnlijk de opzet van een kortgevelboerderij hebben, waarbij de dragende constructie geheel of gedeeltelijk op bakstenen poeren was gefundeerd. Bij een relatief jonge datering (18^e eeuw) is het mogelijk dat het woongedeelte al in baksteen opgetrokken was. Waarschijnlijk was het huis daarnaast voorzien van een potstal.

Aan de oostzijde gaat deelgebied Aarleseweg over in een akkerkern.

Deelgebied Broekstraat

J.P.W. Verspay

Hier bevond zich het pakket vette leem dicht aan het oppervlak. Op het onderzochte terrein staat de naam 'de grote steenoven' vermeld. Dit is een van de percelen in het gebied, waarvan de namen verwijzen naar een steenbakkerij. Afgaande op de bodem werd het leem hiervoor ter plekke gedolven. Sporen van een dergelijke context zijn aangetroffen bij het onderzoek op het naast gelegen Best-Dijkstraten (vindplaats 33). De sporen bestonden uit aaneengesloten banen van leemwinningskuilen, gedempt met baksteenpuin van de steenovens. Deze steenovens waren waarschijnlijk veldovens die aan het oppervlak gestookt werden en zelf niet al te veel zichtbare sporen hebben nagelaten. De resten van de steenovenproductie zijn nog wel te verwachten als puin in de kuilen. In Best-Aarle zijn verschillende erven onderzocht uit te late middeleeuwen en nieuwe tijd. Hieruit kwam naar voren dat baksteen al vanaf de 14^e eeuw werd toegepast bij de bouw van boerderijen. In eerste instantie alleen in poeren, funderingsmuren en waarschijnlijk de haard, maar vanaf de tweede helft van de 18^e werden ook (delen van het) muurwerk in steen uitgevoerd.

Het deelgebied grenst aan de westzijde aan een akkerkern met erf dat teruggaat tot de late 9^e eeuw.

Figuur 4.6 Uitsneden van het kadastraal minuutplan uit 1832 met markering van de veldnamen en de onderzoeksarealen: links deelgebied Aarleseweg en rechts en deelgebied Broekstraat.

¹³ Deze tekst is integraal overgenomen uit Berkvens 2014, 6.

¹⁴ Het historisch onderzoek van de twee deelgebieden is uitgevoerd door Johan Verspay

5 Resultaten

5.1 Landschap en bodemopbouw

Algemeen

Beide deelgebieden liggen op de noordflank van de Midden-Brabantse dekzandrug. De AHN-kaart toont voor de Broekstaat tevens in het noordwesten een overgang naar het lagere, aangrenzende dal (zie [figuur 4.2](#)). De historische kaart laat zien dat een waterloop vanuit het noorden de noordwesthoek van deelgebied Broekstraat doorkruiste in de richting van dit dal (zie [figuur 4.6](#)).

Het plangebied is waarschijnlijk vanaf de 9^e eeuw ontgonnen en voornamelijk als bouwland in gebruik. Bemesting van akkers vanaf de middeleeuwen zorgde voor de vorming van enkeerdgronden bovenop de oorspronkelijke podzolbodem: een zogenoemd esdek. Dit geldt ook voor grote delen van de deelgebieden Aarleseweg en Broekstraat. De bodemopbouw wordt nu per deelgebied besproken. Tabel 5.1 toont de lagen (/horizonten) die hierbij zijn te onderscheiden.

Deelgebied Broekstraat

Het proefsleuvenonderzoek in de Broekstraat bevestigt dit beeld van de bodemopbouw in ieder geval voor de centrale delen. De profielen (1, 2, 3 en 5) vertonen daar namelijk nog een restant van het esdek met daaronder een podzolbodem ([figuur 5.1](#); voor ligging, zie [figuur 3.1](#)).

In het noord- en zuidwesten en in het noordoosten is geen enkel spoor meer van het oorspronkelijke esdek en/of een podzolbodem te vinden. Daar vertoont de bodemopbouw een A-C-profiel ([figuur 5.2](#)). De oorspronkelijke bodem is daar afgetopt, vermoedelijk door subrecente graafwerkzaamheden. De afwezigheid van een esdek in het (vooral noord)westen van deelgebied Broekstraat is mogelijk ook te verklaren door de lokale, lage ligging: zoals de naam 'Broek' al doet vermoeden was dit lage, natte gebied meer geschikt voor bomen (zoals nu) of grasland. Sporen van een (humeuze of venige opvulling van een) waterloop zijn overigens evenmin gevonden in de noordwesthoek van deelgebied Broekstraat, tenzij de opvulling van de in het veld onderscheiden 'kuilen' daar feitelijk een onderdeel van maken (zie paragraaf 5.2).

Figuur 5.1 Deelgebied Broekstraat: zuidprofiel 2 in het oosten van put 1 met oorspronkelijke podzolbodem onder een restant van het esdek.

Figuur 5.2 Deelgebied Broekstraat: zuidprofiel 5 in put 3 met verstoorde bodemopbouw, oftewel een A-C profiel.

S5000	Bouwvoor
S5005	Verrommelde menglaag A/C horizont
S5010	Esdek
S5015	A-horizont
S5020	E-horizont
S5025	B-horizont
S5030	C-horizont

Tabel 5.1 Overzicht van de laagnummers (van boven naar beneden) binnen de lokale bodemopbouw (zand).

Deelgebied Aarleseweg

Bij het proefsleuvenonderzoek in deelgebied Aarleseweg zijn ook restanten van het voornoemde esdek aangetroffen: vooral op het centrale deel van het terrein (pro 13, 15, 20 t/m 22 en 25 en 29 en 30) (zie **figuur 3.2**). Onder dit esdek is op meerdere plaatsen een menglaag van de oorspronkelijke bodem met A-, E-, B-horizonten aanwezig (pro 14, 17, 18, 21, 22 en 26) (zie **figuur 3.2**). De oorspronkelijke podzolbodem is hier letterlijk op zijn kop gezet (**figuur 5.3**). In een klein aantal profielen (pro 12, 22 en 25) (**figuur 3.2**) is nog een restant van de B-horizont te zien (**figuur 5.4**). Hier is nog een goed 'leesbaar' sporenniveau te verwachten.

In het westen langs de weg is het oorspronkelijke esdek en/of een podzolbodem afwezig. Daar kenmerkt de bodemopbouw zich door een A-C-profiel (**figuur 5.5**). De oorspronkelijke bodem is door grondverbeteringskuilen verstoord/vermengd. De meest noordoostelijke put toont ook een A-C profiel. Dit deel van het terrein zal relatief hoger hebben gelegen en moet afgetopt zijn ten tijde van de ontginningen (egalisatie).

Figuur 5.3 Deelgebied Aarleseweg: profiel 21 in put 19; een esdek met daaronder een omgezette menglaag van de oorspronkelijke A-, E-, B-horizonten.

Figuur 5.4 Deelgebied Aarleseweg: profiel 25 in put 21 met restant van de B-horizont onder het esdek.

Figuur 5.5 Deelgebied Aarleseweg: westprofiel 10 in put 13 met verstoorde bodemopbouw; een A-C profiel

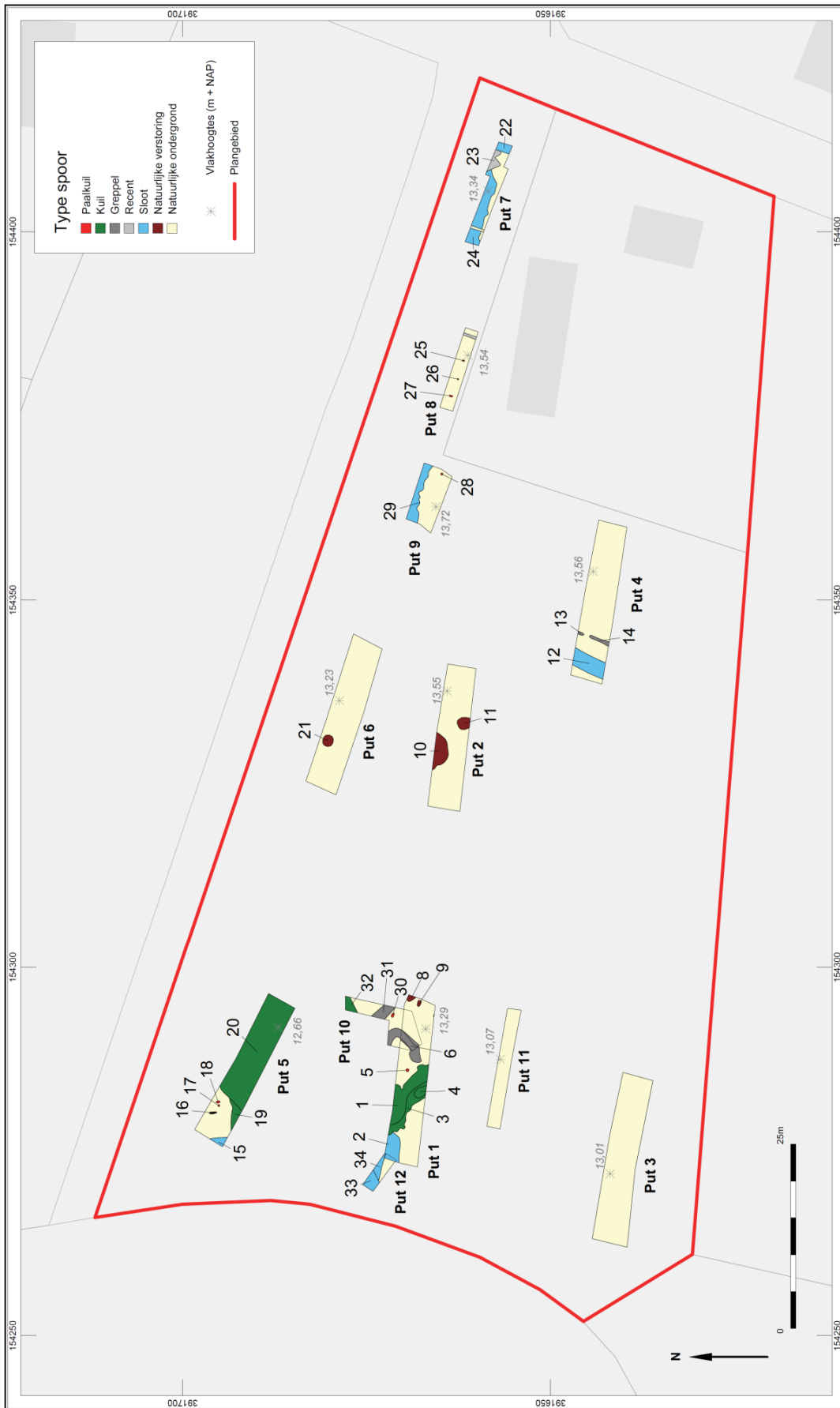
5.2 Sporen

Deelgebied Broekstraat

Algemeen

Zoals voor het gehele plangebied Best-Aarle gold voor de landschappelijke ligging van deelgebied Broekstraat vooraf een verwachting van nederzettingssporen vanaf de prehistorie tot en met de nieuwe tijd. Dergelijke nederzettingssporen zijn uiteindelijk niet aangetroffen in de proefsleuven. Wel zijn sporen aangetroffen in lijn van de verwachtingen van het gecombineerd bodem- en historische onderzoek: sporen die thuis horen in de context van de leemwinning en de daaraan gerelateerde baksteenproductie.

In totaal zijn er 36 sporen aangetroffen, waaronder 5 natuurlijke (wortel) sporen, 3 recente verstoringen (met o.a. plastic). De overige vertegenwoordigde sporen zijn sloten, greppels, kuilen en paalsporen) **figuur 5.6** en **tabel 5.2**). De sporen worden nu per type besproken.

Figuur 5.6 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de verschillende spoortypen.

type	aantal
greppel	4
kuil	7
paalspoor	9
sloot	8
natuurlijke verstoring	5
recent	3
	36

Tabel 5.2 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de spoortypen.

Sloten en greppels

Verspreid over het deelgebied zijn verschillende sporen van sloten gevonden. Ze zijn minimaal 1,5-2 m breed. De sporen zijn niet gecoupeerd tijdens het proefsleuvenonderzoek. De afmetingen en de aard van de opvulling zijn dan ook niet bekend.

In het oosten van het deelgebied zijn drie sloten aangesneden die onderdeel lijken te zijn van het zelfde stelsel (figuur 5.5). Sporen 24 en 29 liggen in elkaars verlengde; ze vormen samen de zuidelijke randzone van een vrijwel west-oost georiënteerde sloot. Haaks hierop liggen de sloten van sporen 12 en 22. Het slotenstelsel past binnen het patroon van de huidige verkaveling. De historische kaarten uit de 19^e en 20^e eeuw tonen dat dit patroon in ieder geval terug gaat tot in het begin van de 19^e eeuw (zie figuur 4.5 en 4.6). In theorie zou hier zelfs een oudere verkaveling aan ten grondslag kunnen liggen. Dat lijkt hier echter niet het geval. Spoor 22 doorsnijdt een recent verstoring en moet zelf dus ook van recente ouderdom zijn. In spoor 24 zijn bovendien fragmenten van recent bouw materiaal gevonden (zie paragraaf 5.3 en bijlage 3). Sporen 15 en 33 vormen vermoedelijk de westelijke tegenhanger van spoor 22. Hier lijkt een sloot te liggen die parallel heeft gelopen aan de huidige, westelijke perceelsgrens. De sporen hebben geen vondsten opgeleverd. Gezien de relatie met het voornoemde stelsel lijkt een datering in de nieuwe of recente tijd het meest voor de hand.

De sloot van sporen 15 en 34 snijdt in put 1 (haaks) door een ouder, vrijwel west-oost georiënteerd spoor (nr. 2): mogelijk de aanzet van een wat oudere sloot binnen het slotenstelsel.

Behalve sloten zijn in totaal nog vier (smallere) greppels aangetroffen: ze zijn tussen 60 en 130 cm breed. Een aantal is gecoupeerd. De diepte varieert tussen 40 en 60 cm (zie bijlage 1) en ze blijken komvormig in doorsnede. De greppels blijken lokaal voor te komen. Greppels S13 en S14 in het oosten horen waarschijnlijk bij elkaar, ze liggen in elkaars verlengde, parallel aan sloot S 12. Het zijn smalle greppels van ca. 60 cm breedte en een diepte van 40 cm. De vulling van de greppels bestaat uit een verspitte podzolbodem met brokken A-E-B horizont; vondsten ontbreken. Het zijn greppels die mogelijk te maken hebben met het ontginnen van het terrein. Een datering in de nieuwe tijd of zelfs ouder zou dan voor de hand liggen. Gezien de ruimtelijke relatie met sloten S12, 22, 24 en 29 en de huidige verkaveling is een recentere ouderdom echter niet uit te sluiten. De duidelijk recente vulling van een parallelle greppel in het oosten van put 8 doet ten slotte ook eerder een jonge datering voor S13 en 14 vermoeden.

De greppels S6 en S31 vallen op door hun afwijkende oriëntatie ten opzichte van het voornoemde slotenstelsel en de bijbehorende greppels. Greppel S31 is noordwest-zuidoost georiënteerd. Spoor 6 zou parallel hieraan kunnen liggen, maar het aangesneden greppelfragment is te kort om een duidelijke loop te kunnen herleiden. Bovendien buigt de greppel van het noordwesten al snel af naar het zuidwesten om daar in het niets te eindigen.

De primaire functie van deze twee greppels is onbekend; mogelijk zorgden ze voor afwatering naar de laagte die hier ten westen heeft gelegen volgens de AHN-kaart (zie figuur 4.2). Uitgaande van de afwijkende oriëntatie zouden de greppels ouder kunnen zijn dan de verkaveling uit de nieuwe/recente tijd. Ook de doorsnijding van de kuilencluster van S1, 3, en 4 uit de nieuwe tijd dwars door greppel S 6 wijst hierop (zie verderop onder 'kuilen'). Een middeleeuwse datering ligt echter niet voor de hand. Vondsten uit de vulling wijzen namelijk op een datering in de nieuwe tijd (18^e/19^e eeuw) (zie paragraaf 5.3 en zie bijlage 2).

Kuilen

Er zijn in totaal zeven sporen van kuilen aangetroffen: alle in het westen van het deelgebied.

Bij de aanleg van vlak 1 in put 1 is een kuilencluster aangesneden. De contouren van de verschillende kuilsporen waren op dit niveau nog niet goed te onderscheiden door de lokale intensieve doorworteling en door de aanwezigheid van vele bakstenenfragmenten. Pas na extra verdiepen van het vlak waren de kuilen van S1 enerzijds en S3/4 anderzijds te onderscheiden. Er blijkt sprake van twee afzonderlijke kuilen (figuur 5.7).

Figuur 5.7 Deelgebied Broekstraat: lokaal extra verdiept vlak (nr.2) in put 1, waarin twee kuilen van S1 (rechts) en S3/4 (links) zijn te onderscheiden.

De exacte omvang van de kuilen was in het veld niet te bepalen door de beperkingen van de omliggende bomen. De kuil van S1 is in de put 6,8 breed en 1,5 m diep (figuur 5.8). De kuil van S3 is 3 m breed en is maximaal 60 cm diep. S4 blijkt een vulling van S3 te vormen: het betreft een laag van leem dat in de kuil is gegooid. Het vermoeden is dat S3 een diep uitgedaagd kuil is net als S1. In put 1 was echter alleen de randzone van de kuil te couperen.

Beide kuilen blijken zijn opgevuld met baksteenfragmenten en leembrokken. Tussen het baksteenmateriaal zijn verbrande en verglaasde fragmenten en mogelijk zelfs misbaksels aangetroffen (zie paragraaf 5.3).

Figuur 5.8 Deelgebied Broekstraat: doorsnede van S1 in put 1, vermoedelijk een leemwinningskuil. De kuil is volgestort met afval baksteen en overig bouw materiaal.

Ofschoon de oorspronkelijke contouren niet bekend zijn, lijkt de aard van de doorsneden – vooral de diepte – en de vondsten toch inzicht te geven in de functie van de kuilen. Uitgaande van de leemrijke ondergrond en de diepe uitgravingen gaat het hier vermoedelijk om leemwinningskuilen. Gezien de vermelding van 'steenoven' op de historische kaart is de opvulling van baksteen en leem dan te beschouwen als afval van een lokale baksteenproductie. Het ligt nu eenmaal voor de hand dat het afval van een lokale steenoven in de nabij gelegen leemwinningskuilen werd gestort. Tijdens het nabijgelegen project Best-Dijkstraten,¹⁵ ten noordoosten van de Broekstraat zijn soortgelijke kuilen aangetroffen. Deze bleken uit de 18^e eeuw te dateren.

Sporen van de steenovens zelf zijn overigens niet aangetroffen in deelgebied Broekstraat. De kans hierop is sowieso gering gezien de lokale aanwijzingen voor versterking van de bodemtop door beakkering/bemesting en recente afgravingen. Steenovens die binnen in landelijk gebied zijn te verwachten, bestaan namelijk doorgaans uit veldovens: ovens die meestal eenmalig op een geëffende ondergrond en deels op verhogingen werden gebouwd. Dergelijke ovens laten geen sporen na in de diepe ondergrond.

Sporen S19, 20 en 32 in putten 1 en 5 lijken samen één grote kuil te vormen die tot diep in de natuurlijke leemlaag is gegraven (figuur 5.9). De kuil is over een zone van ca. 24 m aangetroffen en blijkt ter plekke van S20 minimaal 1,0 m diep. Gezien de interpretatie van de nabijgelegen kuilcluster leek de functie van leemwinningskuil voor de hand te liggen. De opvulling, bestaande uit voornamelijk donker grijsbruine grond met boomstronken, bevat weliswaar wat baksteen materiaal; te midden van de brokken is echter ook een recente baksteen gevonden (zie bijlage 2). Ook de scherpe begrenzing van de vulling lijkt de kuil eerder in de (sub) recente tijd te plaatsen.

De ligging van de grote kuil is overigens wel opvallend: deze blijkt op de AHN-kaart samen te vallen met de lokale laagte in deelgebied Broekstraat. Mogelijk bevond zich hier oorspronkelijk de oude waterloop die op de historische kaarten is afgebeeld. De waterloop zou in (sub)recente tijden deels weer uitgegraven kunnen zijn.

¹⁵ Dijkstra & Moesker 2012.

Figuur 5.9 Deelgebied Broekstraat: sporen van een diepe ontgraving (S20) tot in de natuurlijke leemlaag in put 5.

Paalsporen

In het westen en oostelijke deel van het deelgebied zijn in totaal negen paalsporen aangetroffen. De vier (vierkante) paalsporen in het oostelijke deel liggen op een rij, parallel aan sloot S2 en de begrenzing van het moderne, bestaande woonperceel. Drie liggen min of meer 2,5 m uit elkaar.

De paalsporen zijn mogelijk onderdeel van een hekwerk geweest. De sporen zijn tussen de 10 en 20 cm diep (zie [bijlage 1](#)). De scherpe vulling van de sporen wijst op een (sub)recente ouderdom (figuur 5.7). De vondst van stuk cement in een van de sporen (S26) bevestigt deze datering.

Van de paalsporen in het westelijke deel van het terrein is de functie niet te achterhalen. Ze liggen te verspreid zonder aanwijzingen voor een relatie met andere sporen of onderling. De paalsporen zijn zeer ondiep (3-5 cm) met twee uitschieters van 20 cm (S30) en 62 (S7). Deze laatste is aangetroffen in het profiel. De paalsporen hebben geen vondsten opgeleverd voor datering. De relatief scherpe begrenzing en de gevlekte vulling lijken op een datering in de nieuwe of recente tijd te wijzen.

Binnen deelgebied Broekstraat zijn sowieso geen paalsporen uit de oudere verwachte perioden (prehistorie, Romeinse tijd en middeleeuwen) gevonden.

Figuur 5.10 Doorsnede van paalspoor S25 in put 28.

Deelgebied Aarleseweg

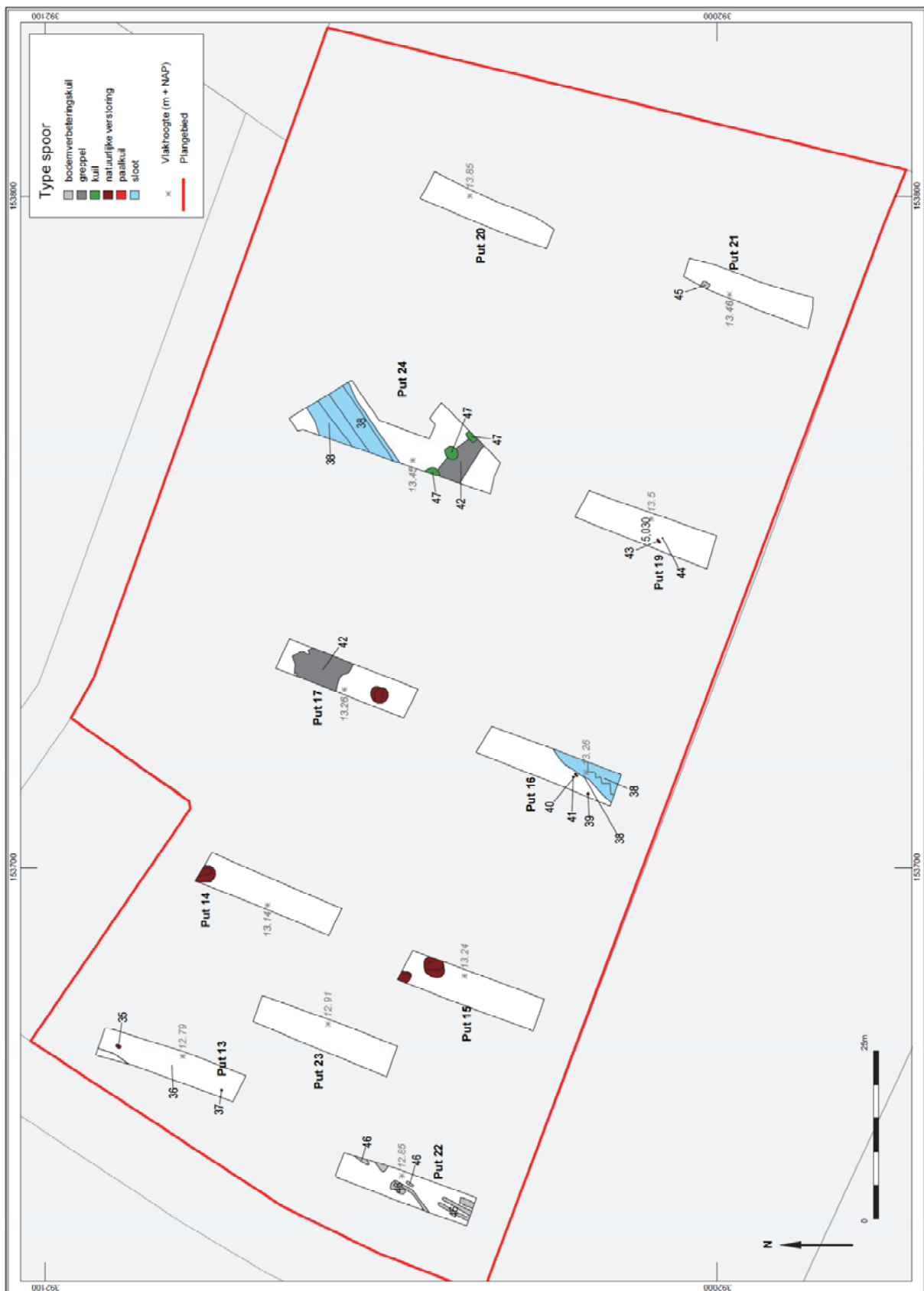
Algemeen

Uitgaande van de landschappelijke ligging van deelgebied Aarleseweg werden ook hier vooraf nederzettingssporen vanaf de prehistorie tot en met de nieuwe tijd verwacht. Dergelijke nederzettingssporen bleken niet aanwezig in de proefsleuven. Wel zijn sporen aangetroffen in lijn van de verwachtingen van het gecombineerd bodem- en historische onderzoek: sporen van een houtsingel en een perceelssloot met bomenrij en een karrenpad erlangs.

type	aantal
sloot	1
greppel	3
kuil	12
spitsporenzone	1
paalspoor	1
karrenpad	1
houtsingel	1
natuurlijke verstoring	10
	29

Tabel 5.3 Deelgebied Aarleseweg: overzicht van de spoortypen

In totaal zijn er 29 sporen aangetroffen, waaronder 10 natuurlijke (wortel) sporen en boomvallen. De overige vertegenwoordigde sporen zijn een sloot, greppels, kuilen, spitsporen, een paalspoor, karrenpad en houtsingel (figuur 5.11 en tabel 5.3). De sporen worden nu per type besproken.

Figuur 5.11 Overzicht van de verschillende spoor typen in deelgebied Aarleseweg.

Perceelssloot

In put 17 en 18 is een perceelssloot (S42) aangetroffen (figuur 5.11). De sloot heeft een breedte van 3 tot 7 m. De sloot blijkt in de doorsnede komvormig en minimaal 84 cm diep. Het spoor is homogeen donker grijs; de sloot zal vrij snel zijn opgevuld. Uit de vulling zijn een stuk hard gebakken grijs aardewerkfragment en twee stuks baksteen verzameld. De noordelijke randzone van de sloot is om de 2,5 m doorsneden door kuilen (S47). Deze kuilen en de sloot zijn op hun beurt weer doorsneden door een jongere greppel (S51, zie verderop onder 'greppels') die onder de recente bouwvoor hangt (boven vlak 1). De sloot heeft een min of meer noordwest-zuidoost oriëntatie en is op de topografische kaart van 1850 en 1811-32 te zien (zie figuur 5.16). Naderhand is deze perceelsgrens uit gebruik geraakt en dichtgemaakt. De sloot staat in ieder geval tot 1991 nog op de topografische kaart afgebeeld (kaartblad 51B Kadaster).

Figuur 5.12 Perceelssloot S42 in het vlak met een uitgraafkuil van een boom in de randzone (links). Op de achtergrond is aan weerszijden van de sloot een greppel te zien. Uiterst links is in de doorsnede tussen de greppel en sloot een karrenpad met spitsporen aanwezig (zie figuur 5.14 voor een detailopname).

Greppels

Er zijn drie greppels aangetroffen; aan weerszijde van de voornoemde perceelssloot liggen twee parallelle greppels. Deze waren alleen in het profiel te onderscheiden (figuur 5.12). De greppel aan de noordzijde (S49) is 80 cm breed en 32 cm diep en heeft een komvormige doorsnede. De greppel is donkerbruin gevlekt en moet in een vrij korte tijd zijn opgevuld. Er zijn geen vondsten aangetroffen in de vulling. De greppel bevindt zich direct onder de huidige bouwvoor. De greppel wordt aan de zuidzijde oversneden door karrensporen die een pad vormen tussen de greppel en de perceelssloot. De greppel diende mogelijk als afwatering van het karrenpad. De tweede greppel (S50) ligt aan de zuidzijde van de perceelssloot (figuur 5.12). Het spoor is ca. 80 cm breed en 32 cm diep en heeft een vlakke bodem in doorsnede. De greppel is met bruin grijs gevlekt zand opgevuld. De greppel hangt onder een oudere bouwvoor en wordt door een jonger greppelspoor (S51) doorsneden. Het is mogelijk een voorloper van de perceelssloot (S42).

Deze derde greppel (S51) is de jongste van alle sporen. Het spoor hangt direct onder de huidige bouwvoor; is 2,80 m breed en 60 cm diep. Het heeft een vrij vlakke bodem. De greppel is opgevuld met homogeen donker grijs zand met gele brokken. Het heeft een scherpe begrenzing. Er zijn geen vondsten aangetroffen. Aangezien het alle andere sporen – de

voornoemde perceelsloot en gerelateerde sporen –oversnijdt en zich direct onder de bouwvoor bevindt, heeft het een subrecente datering. Het is mogelijk een uitgraaffase of verlegging van de oudere sloot geweest.

Kuilen

In totaal zijn er twaalf kuilen aangetroffen, waarvan negen als grondverbeteringskuilen (S45 en 46) hebben gediend, ter bevordering van de vruchtbaarheid. De kuilen zijn donkergrijs heterogeen van vulling (Zs2 h3). Ze tekenen zich af als langwerpige banen/kuilen in het vlak van put 22. Ze zijn als losse spitsporen tot diep in de C-horizont te herkennen (figuur 5-13).

Figuur 5.13 Deelgebied Aarleseweg: voorbeeld van grondverbeteringskuilen; bovenin de foto als kuilen/banen in het sporenvlak en op de voorgrond als spitsporen diep in de C-horizont.

De overige drie kuilen (S47) liggen op regelmatige afstand in de noordelijke randzone van de perceelssloot (S42) in put 24. De kuilen zijn tussen de 1,75 en 2 m breed en 1,60 m diep en vertonen een komvormige doorsnede. De vulling kenmerkt zich door donkerbruin-grijs zand met leembrokken. Op de kaart van 1850 is ter hoogte van deze sporen een bomenrij langs de perceelssloot afgebeeld die op de kaart van 1950 al weer is verdwenen. In plaats van de bomen is een pad opgetekend. De voornoemde vulling met brokken is vermoedelijk gevormd na het verwijderen van de boomkluiten.

Paalspoor

Er is één geïsoleerde paalspoor (S41) aangetroffen in put 16 (figuur 5.11). Het spoor is 20 cm in diameter en 5 cm diep. Het heeft een homogene grijze vulling (Zs2, h1). Het ligt op 80 cm afstand van een houtwal/singel (S38, zie verderop). Het is goed mogelijk dat het hierbij hoort; het kan echter ook een los spitspoor betreffen.

Karrenpad

Ten noorden van de perceelssloot is een zone met karrensporen (S48) aangetroffen (figuur 5.11 en figuur 5.14). Deze waren alleen in het profiel duidelijk zichtbaar. Het gaat om een ca. 2,6 m breed zone; de karrensporen zelf zijn tussen de 10 en 20 cm diep. De sporen zijn licht grijs gevlekt/gelaagd opgevuld. Op de topografische kaart van 1930 is het pad afgebeeld, parallel aan de perceelssloot. De greppel (S49) langs het pad is mogelijk voor de afwatering gegraven.

Figuur 5.14 Deelgebied Aarleseweg: doorsnede met links de afwateringsgreppel (links) en meteen rechts daarvan het karrenpad met spitsporen.

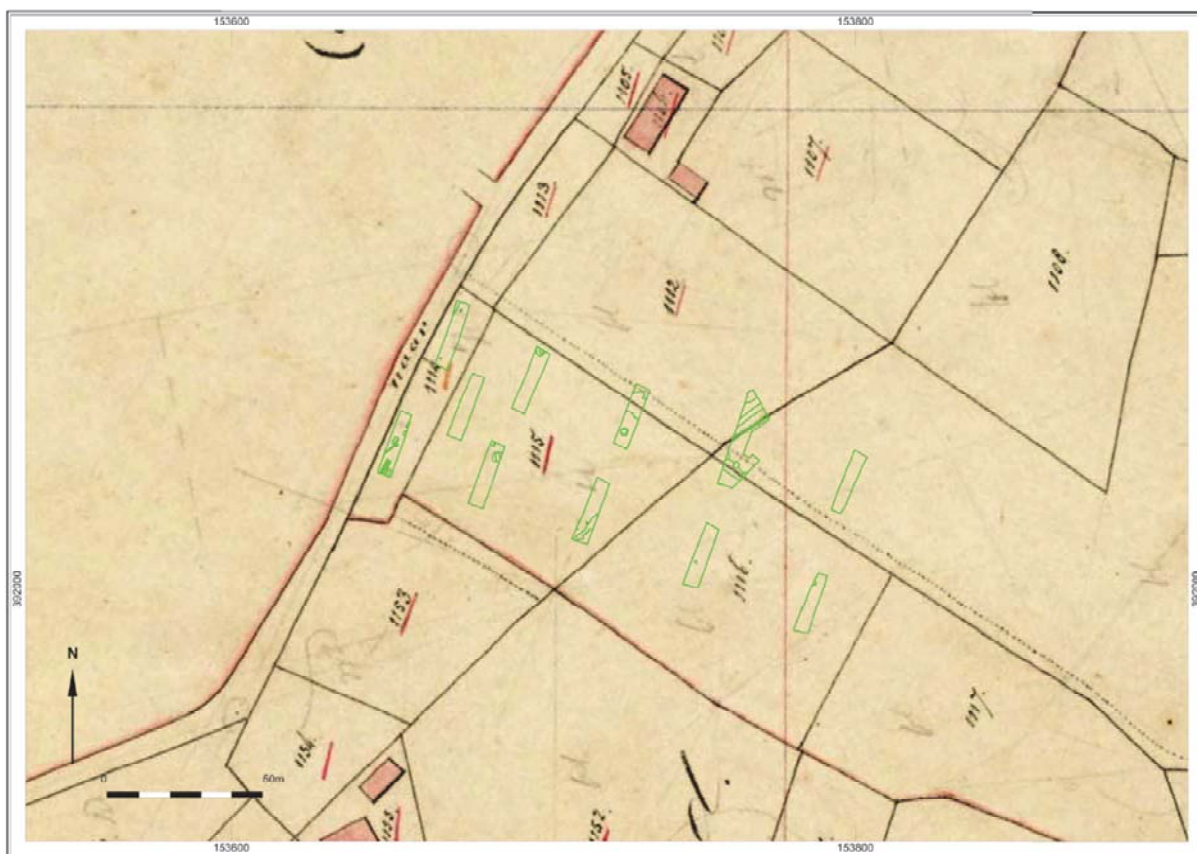
Boomsingel

Dwars over het terrein is een noordoost-zuidwest lopende sloot (S38) aangetroffen. In totaal is het spoor 7 m breed en 1,25 m diep (figuur 5.15). De daadwerkelijke sloot is 4 m breed en heeft aan beide zijden een vrij brede slootkant. Op deze slootkant hebben om en om bomen gestaan; dit is zichtbaar op de topografische kaart van 1850. De sloot is op zijn vroegst op de kadasterkaart (minuutplan) sectie D, blad 03 uit 1811-1832 in kaart gebracht (figuur 5.16). Op de kadasterkaart van 1972 staat de sloot ook nog afgebeeld, maar op die van 1984 niet meer. Ergens in de tussenliggende periode moet de sloot gedempt zijn.

Uitgaande van de combinatie van een sloot met bomenrij aan weerszijden op de historische kaart uit 1850 moet hier sprake zijn van een boomsingel.. De houtsingel heeft een opvallende schuine oriëntatie ten opzichte van de overige verkavelingsspooren uit de nieuwe tijd. Mogelijk is de singel op een oudere perceelsindeling gericht. De singel is vanuit het zuiden, nabij de Aarleseweg, in noordoostelijke richting te volgen. Mogelijk hoort de boomsingel bij de landschapsindeling van de centrale hoeve uit de late middeleeuwen ten noorden van het plangebied, maar er zijn geen directe aanwijzingen (vondsten) aangetroffen voor een laatmiddeleeuwse oorsprong. De enige indirecte aanwijzing voor deze periode is een laatmiddeleeuwse scherf grijs aardewerk uit spoor 42 die de boomsingel kruist.

Figuur 5.15 Deelgebied Aarleseweg: doorsnede van de boomsingel richting het noordoosten.

Figuur 5.16 De putten- en sporenkaart geplot op de kadastrakaart (minuutplan) sectie D, blad 03, van 1811-1832.

5.3 Vondsten en monsters

Vondsten

Deelgebied Broekstraat

T. A. Goossens

Alle vondsten zijn verwerkt: naar categorie gesplitst, geteld en gewogen. In totaal zijn er 62 vondsten gedaan met een totaalgewicht van bijna 10.285 gram. Het betreft alleen baksteenfragmenten met uitzondering van twee brokken recent bouw materiaal in de vorm van cement uit sloot S24 en paalspoor S26 (zie [bijlage 3](#)).

Het merendeel van de vondsten komt uit een gesloten (spoor)context. Het baksteenmateriaal bevat geen complete exemplaren. Uitgaande van de geregistreerde maten is het materiaal in twee groepen te delen¹⁶: een groep bakstenen met een breedte van 11 cm een dikte van 4,5 tot 5,5 cm. Het materiaal bestaat uit een oranje-roze baksel dat in twee subgroepen is in te delen: zacht versus matig hard gebakken baksteen. Binnen deze eerste groep baksteen zijn verschillende verbrande, vervormde en verglaasde stukken gevonden; deze exemplaren zijn groen-grijs verkleurd. Het materiaal van deze groep is vooral aangetroffen in kuilsporen S1- en 3. Zoals in paragraaf 5.2 al is uiteengezet, zijn deze vondsten te beschouwen als afval van de baksteenproductie.

De tweede groep bakstenen is slechts vertegenwoordigd door één exemplaar: het gaat om een fragment van 14,5 cm breedte en 4,5 cm dikte van een zacht oranje-roze baksel. De baksteen is aangetroffen in de top van het zand (C-horizont, laag S5030) in vlak 1 van put 12 (zie [bijlage 3](#)).

De relatief kleine hoeveelheid en de incompleetheid van het baksteenmateriaal maken het lastig om uitspraken te doen over de datering. De maatvoering van bakstenen vertoont over het algemeen sinds de invoer in de late 12^e en 13^e eeuw een tendens van het verkleinen van het formaat tot in de 18^e eeuw. Hierna werden de stenen weer wat groter tot aan het huidige Waalformaat. In de provincie Brabant is alleen voor de stad 's-Hertogenbosch een goede typo-chronologie ontwikkeld.

Voor een nadere datering van baksteen uit het onderhavige onderzoek kan men beter terugvallen op de resultaten van het proefsleuvenonderzoek in het nabij gelegen Best-Dijkstraten.¹⁷ Bakstenen met een vergelijkbaar formaat als de eerste groep (ca. 11 cm breed en 4,5-5,5 cm dik) uit de Broekstraat blijken daar afkomstig uit sporen van de nieuwe tijd. Historisch onderzoek voor het project Dijkstraten koppelt de bakstenen deels aan de vermelding van lokale steenovens in *het gemeynt Best* rond 1800.¹⁸ Dit past tevens in het bekende beeld van de verstening van boerderijen in de Meierij van 's-Hertogenbosch. Aanvankelijk beperkte de verstening zich op het Brabantse platteland tot poeren onder de gebinten. Pas in de loop van de 18^e eeuw ging men over op het vervangen van geleemde vlechtwerkwanden door gefundeerde bakstenen muren.¹⁹

Vanuit de deze vergelijkingscontext lijkt het baksteenmateriaal uit de eerste groep van de Broekstraat het best in de nieuwe tijd (18^e /19^e eeuw) te plaats.

Het baksteen van de tweede groep (uit laag S5030) is opvallend breder met een formaat van 14,5 cm. Dit relatief grote formaat doet op zich zelf een hogere ouderdom vermoeden, mogelijk zelfs een middeleeuwse. Als men echter de relatief smalle dikte van 4,5 cm en de context/ datering van de rest van de vindplaats in ogenschouw neemt, ligt ook in dit geval een datering in de nieuwe tijd meer voor de hand.

Deelgebied Aarleseweg

M.E. Hemminga

In het proefsleuvenonderzoek is een gering aantal vondsten gedaan. Het betreft een stuk dakpan (101,2 g) , 2 stuks baksteen (samen met een gewicht van 54 g) en een klein fragment grijs hard gebakken aardewerk (4,2 g).

¹⁶ Recent baksteenmateriaal dat zich onderscheidt door een hele harde bakstel en een paarse kleur is hierbij buiten beschouwing gelaten (zie [bijlage 3](#)).

¹⁷ Dijkstraat en Moesker 2012, 98-101.

¹⁸ Dijkstra en Moesker (2012, 99) verwijzen hierbij naar inventarissen van het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven. www.rhc-eindhoven.nl/pdf/A-0637.pdf.

¹⁹ Vera 2011, 107 in Dijkstra en Moesker 2012,99.

De dakpan is bij het afsteken van het profiel in de B-horizont (S5025) aangetroffen. De overige vondsten komen uit de perceelssloot (S42) (zie bijlage 3). Alle vondsten stammen uit de nieuwe tijd met uitzondering van de grijze scherf: deze dateert uit de late middeleeuwen.

Monsters

*E. van Heesch*²⁰

Deelgebied Broekstraat

In het veld zijn uit twee monsters genomen voor eventueel botanisch onderzoek: uit de opvulling van kuil S3. Het gaat om een monster uit de bovenste leemrijke vulling en een monster uit een mogelijk greppeltje dat door S3 wordt oversneden (tabel 5.4). Uitgaande van de interpretatie van de kuil en de context van de gehele vindplaats (leemwinning en baksteenproductie) zou botanisch nauwelijks bruikbare informatie opleveren over de toenmalige bewoners/gebruikers van het gebied. Daarom is afgezien van dit onderzoek.

vondstnr	put	vlak	spoor	vulling	categorie	Veldvolume (l)
3	1	2	3	7	monster ecologie	4,00
4	1	2	3	1	monster ecologie	4,00

Tabel 5.4 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de botanische monsters per context.

Deelgebied Aarleseweg

Uit de perceelssloot en de boomsingel uit de nieuwe tijd zijn twee monsters genomen voor eventueel botanisch onderzoek: uit de onderste vulling van de perceelssloot (S42) en uit de onderste vulling van de houtsingel (S38) (tabel 5.5).

vondstnr	put	vlak	spoor	vulling	categorie	Veldvolume (l)
12	24	1	42	2	Monster ecologie	4.00
13	24	1	38	1	Monster ecologie	3.00

Tabel 5.5 Deelgebied Aarleseweg: overzicht van de botanische monsters per context.

De monsters zijn onderzocht omdat de sloot en houtsingel mogelijk bij een laatmiddeleeuwse hoeve ten noorden van het plangebied hebben gehoord. Het onderzoek zou inzicht kunnen geven in het toenmalig landschap en of landgebruik.

In het monster (v. 12) uit de perceelssloot zijn; zaden, houtskoolresten, bladeren, insectenresten, de koker van een schietmot en twijgjes aangetroffen, die afkomstig lijken van els (*Alnus* sp.). De els komt voor in een vochtige omgeving. De zaden zijn afkomstig van braam (*Rubus* sp.), klaverzuring (*Oxalis* sp.), walstro (*Galium* sp.), de anjerfamilie (Caryophyllaceae), de ganzenvoetfamilie (Chenopodiaceae) en de koolfamilie (Brassicaceae). De aanwezigheid hiervan wijst op een vochtige, bosrijke omgeving wellicht met een akker of weg in de buurt. Deze laatste bevinding sluit aan op die van de proefsleuven: het aangetroffen esdek (akkercomplex) en de ligging nabij (een oude voorloper van) de Aarleseweg of het karrenpad haaks daarop (S48, ten westen van S42).

In het monster uit de sloot van de boomsingel (v.13) zijn; zaden, houtskoolresten, hout, wormeneieren, vezels (waarschijnlijk wortels) en (recente) schimmelsporen van *Cenococcum* aangetroffen. De zaden zijn afkomstig van braam (*Rubus* sp.), vlier (*Sambucus nigra*), klaverzuring (*Oxalis* sp.), pijlkruid (*Sagittaria* sp.) en de anjerfamilie (Caryophyllaceae). Deze assemblage wijst op een bosrand.

²⁰ Analist botanie van de Faculteit Archeologie (Universiteit Leiden).

Beide monsters wijzen uit dat de sloot en boomsingel oorspronkelijk op de rand van een bosrijke omgeving lagen. Het kan daadwerkelijk om een nabijgelegen bos gaan, maar ook om een bomenzone als begrenzing van een erf: mogelijk het verwachte erf uit de nieuwe tijd dat zich ten noorden van het plangebied kan bevinden. De resten wijzen ook op de nabijheid van een natte zone, wellicht de vochtige rand van de sloot, en een weg (Aarleseweg of karrenpad). Aangezien aanvullend onderzoek naar verwachting geen nieuwe informatie zou opleveren, is afgezien van analyse van beide monsters.

6 Conclusie

6.1 Conclusie

Voorafgaand aan het veldwerk gold zowel voor deelgebied Aarleseweg als deelgebied Broekstraat een hoge archeologische verwachting voor het aantreffen van bewoningssporen uit de ijzertijd, Romeinse tijd, vroege middeleeuwen, late middeleeuwen en nieuwe tijd. Vooral voor deze laatste twee perioden was de verwachting hoog gespannen, gezien de gedeeltelijke ligging in de historische kernzone van Best-Aarle.²¹

Het proefsleuvenonderzoek heeft inmiddels aangetoond dat deze verwachting kan worden bijgesteld voor deelgebied Broekstraat. Historisch onderzoek voorafgaand aan het veldwerk had al aangewezen dat hier eerder sporen van speciale activiteiten en *off site* activiteiten zijn te verwachten dan bewoningssporen uit de nieuwe tijd.

De proefsleuven hebben deze verwachting bevestigd. De vondst van leemwinningskuilen en productieafval wijst – weliswaar indirect – op de aanwezigheid van een lokale baksteenproductie met een of meerdere veldovens in directe nabijheid. Sporen van veldovens zelf zijn echter niet aangetroffen. De kans op het aantreffen van dergelijke constructies is sowieso klein: veldovens werden doorgaans op het maaiveld gebouwd; ze laten dan ook geen sporen na in de ondergrond. In combinatie met de lokale verstoring van de bodemtop door beakkering en recente afgravingen zijn geen directe sporen van de baksteenproductie meer te vinden in deelgebied Broekstraat.

Verder zijn verspreid over het terrein sloten en greppels gevonden die binnen het patroon van de verkaveling uit de nieuwe en moderne tijd passen. Dergelijke verkavelingen kunnen een oudere, middeleeuwse oorsprong hebben. Enkele vondsten uit de sporen wijzen in dit geval echter eerder op een relatief jonge datering. Vermoedelijk horen deze *off site* sporen bij de bestaande bebouwing op de aangrenzende woonkavel of een (sub)recente voorganger daarvan.

Ook voor het deelgebied Aarleseweg kan de bovenstaande verwachting worden bijgesteld. Er zijn geen sporen en vondsten gedaan die wijzen op prehistorische bewoning of activiteiten. Op basis van het historisch onderzoek zou er eventueel een erf uit de 17^e en 18^e eeuw aanwezig zijn. Deze zou geheel of deels op poeren zijn gefundeerd en dus archeologisch moeilijk te traceren. Dit erf werd vooral aan de westzijde, parallel aan de weg verwacht. Aan de oostzijde gaat het deelgebied over in een akkerkern.

Het verwachte erf is niet aangetroffen, er blijken geen concrete bewoningssporen aanwezig en de hoeveelheid vondsten is zeer gering. Sporen die te maken hebben met het afbreken van een bakstenen structuur zoals uitbraaksleuven zijn ook niet aanwezig. Type grondsporen die te verwachten zijn op een erf zoals kuilen en waterputten zijn ook afwezig. De putten langs de weg geven aan dat de bodem hier weliswaar tot in de C-horizont door grondverbeteringskuilen is geroerd, maar diepere sporen zouden dan nog wel zichtbaar moeten zijn. Vanwege de aard van de kuilen is het aannemelijker dat het terrein als akker is gebruikt en de oudere bewoning mogelijk onder de huidige bewoning op het volgende perceel ligt. In de putten verspreid over het terrein is een restant van een esdek met daaronder een menglaag van de oorspronkelijke podzolbodem aanwezig. Dit wijst ook op een agrarisch gebruik van het terrein. Men heeft dus op verschillende wijze de bodem vruchtbaarder gemaakt: het graven van grondverbeteringskuilen en het omzetten van de bodem inclusief ophoging van het terrein met vruchtbare grond.

De aangetroffen boomsingel en de sloot met karrenpad, beide terug te vinden op de topografische kaarten van 1850 en 1811-1832, bevestigen dit beeld. Het betreft een perceelsindeling van een terrein dat minimaal tot de tweede helft van de vorige eeuw heeft bestaan. De aangetroffen sporen geven een beeld van de ontginning, verkaveling en gebruik als akker. Ofschoon de oriëntatie – deels afwijkend van de overige sporen uit de nieuwe tijd – mogelijk terug te voeren is op een

²¹ Zie Berkvens 2014, bijlage3.

ouder (laatmiddeleeuwse) verkaveling zijn daar geen concrete aanwijzingen voor gevonden. De enige indirecte aanwijzing is een scherp grijs aardewerk uit de late middeleeuwen.

6.2 Waardering

Inleiding

Het archeologisch onderzoek van de verschillende Verwachtingszones heeft archeologische resten opgeleverd die in aanmerking voor een waardering. Archeologische vindplaatsen worden gewaardeerd aan de hand van richtlijnen van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA 3.3). Daarbij wordt aan de hand van verschillende parameters een waardeoordeel gegeven of vindplaatsen behoudenswaardig zijn. In de eerste plaats wordt nagegaan of vindplaatsen vanwege hun belevingswaarde, op basis van de criteria schoonheid of herinnering (met een score van een tot drie punten per criterium), als behoudenswaardig getypeerd kunnen worden. De vindplaatsen worden vervolgens op hun fysieke kwaliteit beoordeeld: in principe wordt een vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt, indien de criteria gaafheid en conservering samen bovengemiddeld (vijf of zes punten) scoren. Bij een middelmatige tot lage score (vier punten of minder), wordt naar de inhoudelijke kwaliteitscriteria gekeken om te bepalen of het terrein toch behoudenswaardig is. Indien te verwachten is dat op een van de inhoudelijke criteria 'hoog' wordt gescoord, wordt het monument ook in principe behoudenswaardig geacht. Dit 'vangnet' heeft tot doel er voor te zorgen dat terreinen die van beperkte fysieke kwaliteit zijn, maar desondanks inhoudelijk van groot belang, niet te laag beoordeeld worden.

Deelgebied Broekstraat

Bij het onderzoek van deelgebied Broekstraat is tijdens fase 1 en 2 een vindplaats aangetroffen bestaande uit leemwinningskuilen met afval afkomstig van een lokale baksteenproductie uit de nieuwe tijd. Deze vindplaats komt dan ook in aanmerking voor waardering (tabel 6.1). De relatief jonge sloten en greppels (*off site* sporen) uit de nieuwe of moderne tijd die eveneens zijn aangetroffen, worden verder buiten beschouwing gelaten gezien hun evident geringe waarde.

Waarden	Criteria	Score
Beleving	Schoonheid	n.v.t
	Herinneringswaarde	n.v.t
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	1
	Conservering	2
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	1
	Informatiewaarde	1
	Ensemblewaarde	1
	Representativiteit	1

Tabel 6.1 Waardering van de vindplaats in deelgebied Broekstraat

Beleving

Deze waardering heeft voornamelijk betrekking op zichtbare monumenten. Het criterium schoonheid, de esthetisch-landschappelijke waarde, is niet van toepassing op deelgebied Broekstraat.

Er is ook geen sprake van een herinnering die verbonden is aan het verleden: er heeft geen historische gebeurtenis plaatsgevonden en er bestaan ook geen volksverhalen of andere vormen van verbondenheid met het onderzochte gebied. De vindplaats blijkt kortom niet op 'beleving' te waarderen. De waarde zal daarom moeten blijken uit de fysieke en inhoudelijke kwaliteit.

Fysieke kwaliteit

Hiermee wordt de mate bepaald waarin de archeologische resten nog intact zijn en *in situ* liggen. De criteria hiervoor zijn gaafheid en conservering. De aanwezigheid van mogelijke verstoringen in relatie tot de stabiliteit van de fysieke omgeving is bepalend voor de gaafheid van de sporen en structuren.

In het centrale deel van het deelgebied is een restant van het oude esdek met podzolbodem bewaard gebleven; in de flanken is de oude bodem afgetopt door recente afgravingen. Onderzoek elders heeft uitgewezen dat onder deze omstandigheden – zelfs in de flanken- nog bewoningssporen uit de ijzertijd tot en met de nieuwe tijd bewaard kunnen zijn. De vondst van sloten, greppels en kuilen uit de nieuwe tijd bevestigen dit. Concrete aanwijzingen dat het deelgebied in de voornoemde perioden is bewoond, zijn er echter niet. De beschreven omstandigheden zijn bovendien minder gunstig voor de belangrijkste sporen die hier te verwachten blijken: sporen van lokale baksteenproductie in de vorm van veldovens. Uitgaande van de jarenlange beakkering en recente, lokale afgravingen kunnen dergelijke ondiepe sporen niet meer (goed) bewaard zijn. Rekening houdend met deze categorie sporen en het bijgestelde verwachtingsbeeld scoort de gaafheid van de vindplaats daarom juist laag (score 1).

De conservering heeft betrekking op de staat van de aangetroffen vondsten. Het merendeel van de vondsten (voornamelijk baksteen) komt uit sporen. Er is geen sprake van een vondstlaag en bij de aanleg van het vlak zijn – met uitzondering van de spoorzones- dan ook nauwelijks vondsten gedaan. De conservering van het vondstmateriaal is redelijk tot goed te noemen (score 2). Een uitzondering geldt zoals gebruikelijk op de zandgronden voor het botmateriaal.

Inhoudelijke kwaliteit

De totaalscore van de fysieke kwaliteit bedraagt drie punten. Gezien deze lage score, dient de waardering van de inhoudelijke kwaliteit de doorslag te geven in het al dan niet behouden van de vindplaats. Deze waardering wordt op basis van de volgende criteria bepaald;

- zeldzaamheid
- informatiewaarde
- ensemblewaarde
- representativiteit

In deze volgorde wordt nu de inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats in deelgebied Broekstraat besproken.

Zeldzaamheid

Zeldzaamheid is de mate waarin een bepaald type vindplaats of monument schaars is (of is geworden) voor een periode of in een gebied.

Er zijn in het deelgebied geen sporen aangetroffen die voldoen aan dit criterium. Dit geldt vooral voor de *off site* sporen: de sloten, greppels en enkele losse paalsporen die tot het buitengebied van de bestaande bebouwing (of een eventuele subrecente voorganger) op de aangrenzende woonkavel horen. Dergelijke *off site* sporen uit de late nieuwe tijd (19^e-20^e eeuw) zijn niet zeldzaam in de omgeving.

De vondst van leemwinningskuilen met afval van een lokale baksteenproductie is in principe zeldzaam, mits ook de bijbehorende veldovens bewaard zijn. Daar blijkt echter geen sprake van. Aangezien tevens de vooraf verwachte bewoningssporen uit de ijzertijd tot en met de nieuwe tijd ontbreken, scoort de vindplaats laag op zeldzaamheid (score 1).

Informatiewaarde

Met informatiewaarde wordt de betekenis van een vindplaats of monument als bron van kennis over het verleden bedoeld. De *off site* sporen uit de nieuwe of (sub)recente tijd hebben geen informatiewaarde. De relatief jonge sporen behoren waarschijnlijk tot de huidige bebouwing of een subrecente voorganger daarvan op de aangrenzende woonkavel. De sporen en de daarin aanwezige, schaarse vondsten verschaffen ons bovendien te weinig informatie over de verschillende bewoners van dit perceel door de tijd heen.

De informatiewaarde van de leemwinningskuilen en het daarin aanwezige afval van de baksteenproductie zou belangrijke informatiewaarde kunnen bevatten, indien ook de veldovens van de bakstenen en de daarmee gebouwde opstallen (nog) aanwezig zouden zijn. Daar blijkt echter geen sprake van.

Ensemblewaarde

De ensemblewaarde van een vindplaats of monument is gekoppeld aan de mate van het voorkomen van een archeologische en landschappelijke context.

Uitgaande van de belangrijkste categorie van archeologische resten, de sporen van leemwinning binnen een context van baksteenproductie, is de ensemblewaarde laag: de belangrijkste archeologische context (de veldovens) is immers niet meer bewaard. Bijgevolg is ook het oorspronkelijke landschap van de lokale baksteenproductie, bestaande uit veldovens

naast leemwinningskuilen niet meer intact. Aangezien de (relatief jonge) *off site* sporen bovendien ook niet aan de verwachte oude bewoningssporen zijn te koppelen, geldt ook voor dit aspect van de vindplaats een lage ensemblewaarde.

Representativiteit

Met representativiteit wordt de mate bepaald, waarin een bepaald type vindplaats of monument karakteristiek is voor een periode dan wel een gebied.

De combinatie van leemwinningskuilen en veldovens zou de vindplaats representatief kunnen maken voor het beeld van de lokale baksteenproductie in het gebied. Gezien de incomplete staat van de vindplaats (het ontbreken van de veldovens) en de beperkte informatiewaarde die daar uit voortkomt, is de vindplaats echter alsnog niet als representatief te beschouwen.

De vindplaats blijkt ook op inhoudelijke kwaliteit laag te scoren. De conclusie is dan ook dat de vindplaats van deelgebied Broekstraat niet als behoudenswaardig is te bestempelen.

Deelgebied Aarleseweg

Op basis van de voornoemde parameters en de bijbehorende criteria volgt nu een waardering van deelgebied Aarleseweg en de daar aangetroffen verkavelingssporen uit de nieuwe tijd (tabel 6.2).

Waarden	Criteria	Score
Beleving	Schoonheid	n.v.t.
	Herinnering	n.v.t.
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	1
	Conservering	2
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	2
	Informatiewaarde	1
	Ensemblewaarde	1
	Representativiteit	1

Tabel 6.2 Waardering van de vindplaats in deelgebied Aarleseweg

Beleving

Net als bij deelgebied Broekstraat is het criterium schoonheid met betrekking tot de esthetisch-landschappelijke waarde niet van toepassing. Wederom is namelijk geen sprake van een herinnering die verbonden is aan het verleden. De boomsingel die als (intacte) structuur nog zou kunnen verwijzen naar het verleden, is (na afdanking en nivellering) tegenwoordig niet meer te herkennen in het landschap.

Het deelgebied blijkt niet op 'beleving' te waarderen. De waarde zal daarom moeten blijken uit de fysieke en inhoudelijke kwaliteit.

Fysieke kwaliteit

Net als bij deelgebied Broekstraat is het centrale deel van deelgebied Aarleseweg redelijk gaaf bewaard; dit in tegendeel tot de afgetopte of verspitte randgebieden. Deelgebied Aarleseweg scoort dan ook 2 van de 3 punten.

Ook voor de conservering gelden dezelfde uitgangspunten als bij deelgebied Broekstraat. De conservering van het vondstmateriaal is ook voor deelgebied Aarleseweg redelijk tot goed te noemen (score 2). Een uitzondering geldt zoals gebruikelijk op de zandgronden voor het botmateriaal.

Inhoudelijke kwaliteit

Binnen de inhoudelijke kwaliteit staan vier criteria centraal: zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. De aangetroffen sporen scoren op alle vier de criteria laag (1 punt) met uitzondering van het criterium zeldzaamheid (score 2).

De geringe sporen binnen het plangebied bestaan slechts uit enkele verkavelingssporen uit de nieuwe tijd 18^e/19^e-20^e eeuw; sporen van bijbehorende bewoning ontbreken. Ofschoon de sporen van een sloot en greppel deels mogelijk een laatmiddeleeuwse oorsprong hebben, zijn daar geen concrete aanwijzingen voor gevonden. Dergelijke verkavelingssporen komen bovendien veel voor in de nieuwe tijd. Hun informatie- en ensemblewaarde zijn dan ook laag. De eveneens aangetroffen sporen van een karrenpad en boomsingel komen doorgaans weliswaar minder vaak voor, maar gezien het ontbreken van (een relatie met) een bijbehorend erf of een hoeve is ook hun informatie- en ensemblewaarde laag. We kunnen concluderen dat de vindplaats op grond van bovenstaande parameters en criteria te laag scoort om aangemerkt te worden als 'behoudenswaardig'.

6.3 Advies

Broekstraat

Deelgebied Broekstraat blijkt alleen kuilsporen van leemwinning met afval van baksteenproductie uit de nieuwe tijd en verkavelingsgreppels/sloten uit de nieuwe of (sub)recente tijd te bevatten. Deze sporen zijn tijdens het proefsleuvenonderzoek reeds afdoende onderzocht. De bijbehorende sporen - de veldovens waar het leem tot bakstenen werd omgezet enerzijds en oude bewoningssporen anderzijds - zijn bovendien verder niet (meer) zijn te verwachten binnen het deelgebied. De vindplaats bevat dan ook geen informatiewaarde meer en is bijgevolg niet behoudenswaardig. Tijdens overleg bij afronding van het proefsleuvenonderzoek heeft de adviseur van het bevoegd gezag namens deze reeds in het veld dan ook besloten om af te zien van verder archeologisch onderzoek. Er gelden dan ook geen belemmeringen voor de inrichtingsplannen van dit deelgebied.

Aarleseweg

Deelgebied Aarleseweg heeft alleen sporen van ontginning en perceelsindeling opgeleverd. De perceelsindeling is o.a. nog op topografische kaarten van 1811-1832 en 1850 te zien. De sporen zijn afdoende onderzocht in het vlak en in een aanvullende dwarsdoorsnede. Uitgaande van het geringe aantal sporen en vondsten, worden er binnen het plangebied verder geen andere sporen (van bewoning bijvoorbeeld) verwacht. De vindplaats bevat dan ook geen informatiewaarde meer en is bijgevolg niet behoudenswaardig. Tijdens overleg bij afronding van het proefsleuvenonderzoek heeft de adviseur van het bevoegd gezag namens deze reeds in het veld dan ook besloten om af te zien van verder archeologisch onderzoek. Er gelden dan ook geen belemmeringen voor de inrichtingsplannen van dit deelgebied.

6.4 Beantwoording onderzoeksvragen

Algemeen

Wat is de aard, diepteligging, datering, samenhang en spreiding van de aanwezige archeologische resten, grondsporen en structuren (horizontaal en verticaal)? Broekstraat: Er zijn kuilsporen van leemwinning met afval van baksteenproductie uit de nieuwe tijd (vermoedelijk 18e-19^e eeuw) en verkavelingsgreppels/sloten uit de jongere nieuwe of (sub)recente tijd gevonden. De leemwinningssporen liggen in het westelijk deel van het terrein op ca. 30-40 cm diepte (ca. 13,00 m +NAP), direct onder de huidige bouwvoor in de top van de C-horizont. Hier en in het oosten van het deelgebied is duidelijk sprake van een verstoorde bodemopbouw met AC-profiel. Alleen in het centrale deel is lokaal een restant van het oude esdek en de onderliggende oude podzolbodem nog bewaard. Het sporenveld in de top van de C-horizont ligt hier op ca. 80-90 cm (ca. 13,50 m +NAP) onder het huidige maaiveld. De aangetroffen sporen in het centrale deel zijn van natuurlijke aard. De verkavelingssporen uit de nieuwe of (sub)recente tijd ten slotte zijn vooral in het westen en oosten aangetroffen. Aarleseweg: De aangetroffen sporen hebben te maken met de ontginning en indeling van het terrein in de nieuwe en moderne tijd. De ontginningssporen in de vorm van grondverbeteringskuilen liggen direct onder de huidige bouwvoor, ca. 30-50 cm onder het huidige maaiveld (ca 13,00 m +NAP). Het vlakniveau van de perceleringssporen in de top van de C-horizont ligt afwisselend tussen de 50 en 80 cm onder het maaiveld (13,50-13,40 m +NAP).

2. *Hoe is de conservering en gaafheid van de bodem en de archeologische resten?* Broekstraat: Het grootste deel van het terrein is onthoofd; hier is sprake van een A-C profiel. In het middendeel is binnen een zone van ca. 50 bij 20 m nog een restant van een esdek met podzolbodem aangetroffen. In dit deel zijn echter voornamelijk natuurlijke sporen aangetroffen. Ondanks dat de bodemopbouw grotendeels niet meer intact is, zijn de aangetroffen sporen van leemwinning en verkaveling, redelijk tot goed bewaard. De gaafheid van de belangrijkste sporen die in het deelgebied zijn te verwachten, namelijk de veldovens, is daarentegen zeer beperkt. De doorgaans ondiepe sporen van veldovens zijn naar verwachting niet bewaard na de jarenlange beakkering en de recente afgravingen die tot de voornoemde onthoofding van de bodem hebben geleid. Aarleseweg: Het meest westelijke deel van het terrein parallel aan de weg heeft een A-C profiel, hier is de oorspronkelijke bodem door grondverbeteringskuilen verstoord/vermengd. In het meest noordoostelijke deel van het terrein is er sprake van een onthoofd profiel. Dit moet oorspronkelijk een hoger gelegen deel in het landschap zijn geweest, dat waarschijnlijk is geëgaliseerd bij ontginning van het gebied. Op het centrale deel van het terrein zijn resten van het esdek aangetroffen met daaronder afwisselend nog een restant van de B-horizont of een menglaag, waarbij de oorspronkelijke podzolbodem op zijn kop is gezet. De mate van verstoring van het sporenniveau is dus gering. Als er oorspronkelijk oudere archeologische resten aanwezig zouden zijn, dan zouden deze ondanks de verstoring nog zichtbaar moeten zijn. De (wel) aangetroffen sporen zijn vanwege de jonge datering – uit de periode na de ontginning – nog goed bewaard.

3. *Wat is de fysiek-landschappelijke ligging/opbouw van de deelgebieden (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?* Broekstraat: Deelgebied Broekstraat ligt op de noordflank van de WZW-ONO georiënteerd Midden-Brabantse dekzandrug. Het behoort tot de oude bouwlanden met een kenmerkende enkeerdgrond (esdek). Van dit esdek met onderliggende podzolbodem blijkt slechts een restant bewaard en wel in het centrale deel. Uitgaande van geologische, historische en hoogtekarten wordt het deelgebied in het (noord)westen doorsneden door een waterloop die oorspronkelijk richting het westen afwaterde: in het ten westen van het deelgebied gelegen dal dat ontstaan is in de laatste ijstijd. Duidelijke sporen van de waterloop zijn niet aangesneden tijdens het proefsleuvenonderzoek. Een verzameling kuilen die in de laagste, westelijke zone is aangetroffen, zou wel samen kunnen vallen met deze loop. In dat geval zou de oude waterloop vergraven zijn in (sub)recente tijd. Aarleseweg: Het gebied wordt gekenmerkt door een dekzandvlakte met daarop enkeerdgrond. Op basis van de profielen is er een lichte glooiing in het oorspronkelijke landschap waar te nemen. In het centrale deel van het terrein zijn resten van een esdek aangetroffen met delen van de oorspronkelijke podzolbodem eronder. Ten westen en oosten daarvan ligt de C-horizont vrij direct onder de bouwvoor, dit zullen de relatief hogere delen van het landschap zijn geweest. Deze delen zijn geëgaliseerd bij het in gebruik nemen van de gronden.

4. *Welke waarde (belevingswaarde, fysieke en inhoudelijke kwaliteit) is er te geven aan het onderzoeksgebied en de daarin te onderscheiden delen (binnen verticale en/of horizontale grenzen; complextypen, periode, sites)? Beschrijf en beredeneer de verschillen in waarde.* Broekstraat: De verkavelingsspooren uit de nieuwe of (sub)recente tijd zijn zowel in verticale als horizontale zin redelijk tot goed bewaard gebleven in de bodem en in het oorspronkelijke (en huidige) landschap. Uitgaande van de relatief geringe ouderdom en de beperkte inhoud (vondsten) hebben ze echter geen informatiewaarde.

De vindplaats bestaat verder uit sporen van leemwinning met aanwijzingen (vondsten) voor bijbehorende sporen van baksteenproductie. De vindplaats is binnen deze context zowel in horizontale als verticale zin slecht bewaard. Alleen de diepe leemwinningskuilen zijn nog aangesneden in de putten. De ondiepe sporen van veldovens zijn echter niet meer aan te treffen door de voornoemde verstoringen. Aangezien geen sprake meer is van een ensemble, is naast de fysieke ook de inhoudelijke kwaliteit gering.

Aarleseweg: De verkavelingsspooren uit de nieuwe of (sub)recente tijd zijn zowel in verticale als horizontale zin redelijk tot goed bewaard gebleven in de bodem. Uitgaande van de relatief geringe ouderdom en de beperkte inhoud (vondsten) hebben ze echter geen informatiewaarde. Hetzelfde geldt voor de aangetroffen verkavelingsspooren; deze zijn nog op topografische kaarten vanaf de tweede helft 19^e eeuw zichtbaar en er zijn geen andere sporen aangetroffen die andere of aanvullende informatie bieden.

5. *Wat is de relatie tussen de huidige onderzoekslocaties met de resultaten van eerdere archeologisch onderzoek Best-Aarle? Waarom zou men deze locatie uitgekozen hebben voor de ter plekke aangetroffen functie(s)?*

Broekstraat: De leemwinningskuilen en de archeologische plus historische aanwijzingen voor een lokale baksteenproductie sluiten goed aan bij de resultaten van het proefsleuvenonderzoek in de nabijgelegen vindplaats Best/Dijkstraten. De ontdekking van twee locaties met aanwijzingen voor lokale baksteenproductie uit ca. 1800 past in het bekende beeld van de verstening van boerderijen op het platteland. Aanvankelijk beperkte de verstening zich op het Brabantse platteland tot poeren onder de gebinten. Pas in de loop van de 18^e eeuw ging men over op het vervangen van geleemde vlechtwerkwanden door gefundeerde bakstenen muren. De toegenomen vraag naar baksteen resulteerde in de opkomst van lokale baksteenproductie in deze periode. De keuze voor het deelgebied ligt voor de hand. Het leem dat als grondstof voor de baksteenproductie diende, was hier lokaal op relatief geringe diepte in de leemrijke bodem voorradig. Bovendien stroomde er een waterloop door het deelgebied die de baksteenproducenten van het eveneens benodigde water (i.v.m. het nat houden van het leem) voorzag.

Aarleseweg: vooral de hogere delen van dit deelgebied waren – in combinatie met bemesting (en vorming esdek) geschikt voor akkerbouw. Op grond van de geografische en historische gegevens zouden de verkavelingsspooren ook in relatie kunnen staan met een laatmiddeleeuwse hoeve ten noorden van het deelgebied. Daar zijn tijdens het onderhavige proefsleuvenonderzoek echter geen concrete aanwijzingen voor gevonden.

7. *Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven? Is er (bijvoorbeeld) sprake van: aantoonbare afwezigheid van bewoning en / of actief landgebruik, verstoring van antropogene aard, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodemprocessen, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door werk- of weersomstandigheden?* Broekstraat: De voornoemde afwezigheid van de verwachte veldovens uit de nieuwe tijd is te wijten aan verstoring van de bodemtop door jarenlange beakkering en door recentere, lokale afgravingen. Ondanks deze verstoringen zouden de primair verwachte bewoningssporen uit de ijzertijd tot en met de nieuwe tijd nog wel bewaard moeten zijn. Dat deze sporen toch ontbreken, is te verklaren door de ligging op een overgangsgebied naar een laagte met waterloop. De vochtige laagte met waterloop en naar verwachting grasland en bomen was – naast de voornoemde bronfunctie voor leem en water – in de meeste archeologische perioden meer geschikt voor het grazen van vee en het verzamelen van hout dan voor bewoning. Voorgaand onderzoek in Best heeft aangetoond dat in de prehistorie en de Romeinse tijd sowieso een voorkeur was voor bewoning van de westelijke rand van het smeltwaterdal uit het Weichselien in plaats van de oostelijke rand, waarop deelgebied Broekstraat ligt.²²

Aarleseweg: in het deelgebied is de afwezigheid van prehistorische sporen en vondsten niet te wijten aan jongere verstoringen of activiteiten. Er zijn resten van esdek met soms een menglaag van de oorspronkelijke podzolbodem of B-horizont aangetroffen. Dit esdek heeft een afdekkende beschermende werking voor de eventueel aanwezige archeologische resten; zeker de diepe, grote bewoningssporen zoals kuilen, waterputten, diepe paalsporen zouden nog terug te vinden moeten zijn. De afwezigheid van dergelijk sporen ligt dus niet aan latere jongere verstoringen of activiteiten. Het deelgebied is blijkbaar niet geschikt bevonden om er te gaan wonen; er hebben blijkbaar alleen *off site* activiteiten plaatsgevonden zoals beakkering.

²² Een uitzondering geldt voor het prehistorische grafveld dat ca. 100 m ten zuidwesten van deelgebied Broekstraat is gevonden. Daar in de buurt zijn ook resten uit de periode 9-13^e eeuw gevonden (zie figuur 4.4). Al deze sporen bevinden zich eveneens aan de oostzijde van het dal.

7 Samenvatting

In opdracht van de gemeente Best heeft Archol 15 en 16 juni en 17 en 18 november 2015 een verkennend en waarderend proefsleuvenonderzoek uitgevoerd in deelgebied Broekstraat en Aarleseweg. Deelgebied Aarleseweg bleek in juni niet betreedbaar en verpacht tot het eind van 2015. Het onderzoek werd daarom verschoven naar november.

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande herinrichting tot nieuwe woonlocatie binnen de gemeente Best in de komende tijd. Beide locaties zijn op de gemeentelijke waarden- en verwachtingskaart aangegeven als een gebied met een hoge trefkans op archeologische waarden mede gezien de ligging in de historische kern van Best-Aarle. De geplande graafwerkzaamheden voor woningbouw en infrastructuur zullen eventueel aanwezige archeologische waarden verstoren. Doel van het proefsleuvenonderzoek was de aan- of afwezigheid van dergelijke waarden te bepalen en -indien aanwezig – aansluitend te waarderen. Tevens was rekening gehouden met een doorstart naar een opgraving om een behoudenswaardige vindplaats veilig te stellen voor de toekomst.

Het proefsleuvenonderzoek in deelgebied Broekstraat heeft uiteindelijk geen behoudenswaardige vindplaats opgeleverd. Er zijn wel archeologische sporen aangetroffen, maar deze blijken zich grotendeels te beperken tot enkele verkavelingssloten en greppels uit de nieuwe of subrecente tijd. Verder zijn ook sporen van leemwinningskuilen uit de nieuwe tijd (vermoedelijke 18-19^e eeuw) gevonden met afval van een baksteenproductie. De leemrijke locatie nabij een waterloop (in het noordwesten van het deelgebied) was uitermate geschikt voor de combinatie van leemwinning en baksteenproductie. Het vondstmateriaal en de veldnaam 'Steenoven' op historische kaarten uit de 19^e eeuw doen dan ook vermoeden dat in of nabij het deelgebied ook een of meerdere veldovens zijn ingericht. Sporen van veldovens –doorgaans zeer ondiepe sporen– zijn echter niet aangetroffen. Uitgaande van de lokale verstoringen binnen het deelgebied door jarenlange beakkering en recente afgravingen zijn deze ook niet meer te verwachten. De informatiewaarde van de vindplaats is hierdoor beperkt.

In het deelgebied Aarleseweg zijn archeologische sporen uit de nieuwe tijd aangetroffen in de vorm van verschillende verkavelingsporen: een sloot, greppels, een boomsingel en een karrenpad. Deze verkavelingsporen zijn te herkennen op topografische kaarten vanaf 1811-1832. Gezien de ligging aan de Aarleseweg en een karrenpad zou men ook sporen van een hoeve kunnen verwachten. Dergelijke sporen zijn echter niet aangetroffen; deze liggen waarschijnlijk buiten de grenzen van het deelgebied. Op grond van het archeologisch onderzoek zijn ook in de rest van het deelgebied geen nieuwe inzichten over het landgebruik en/of de verdere indeling van het terrein te verwachten. De informatiewaarde van de vindplaats is dan ook beperkt te noemen.

Conclusie van het proefsleuvenonderzoek is dat geen van beide deelonderzoeken aanleiding geeft tot een vervolgonderzoek.

Literatuur

Aarts, A., J.P.W. Verspay, L. Meurkens en A. Tol, 2012: Evaluatieverslag archeologisch onderzoek Best-Aarle 2011 en 2012 (Archol en Diachron)

Berkvens, R., 2014: Archeologisch Programma van Eisen, IVO-Proefsleuven inclusief doorstart naar opgraving Plangebied Best-Aarle Broekstraat en Aarleseweg, Gemeente Best. PvE 2014 – nr. 7

Bink, M, 2010: Best Aarle-Hokkelstraat, fase 1 Inventariserend Veldonderzoek door middel van Proefsleuven. BAAC rapport A-09.0297

Dijkstra, M.F.P. & T.P. Moesker, 2013: Wonen op de flank. Definitief archeologisch onderzoek naar een ijzertijd/ vroeg-Romeinse nederzetting en een middeleeuws/ nieuwe-tijds erf in Best-Dijkstraten (Diachron rapport 55).

Vera, H., 2002: Potstallen en esdekken, in *Brabants Heem* 54, 55-66.

Figuren

Figuur 1.1 Ligging plangebied Best-Aarle.

Figuur 1.2 Ligging van deelgebieden Aarleseweg en Broekstraat met puttenplan: fase 1 in rood en fase 2 in blauw (naar puttenplan uit Berkvens 2014, bijlage 4).

Figuur 1.3 Bomenrijen in deelgebied Broekstraat.

Figuur 1.4 Akkercomplex in deelgebied Aarleseweg.

Figuur 3.1 Puttenoverzicht van deelgebied Broekstraat met profiellocaties ten opzichte van het puttenplan van fase 1 en 2.

Figuur 3.2 Puttenoverzicht van fase 1 en 2 van deelgebied Aarleseweg met profiellocaties.

Figuur 4.1 Uitsnede van de geomorfologische kaart met ligging van deelgebieden Aarleseweg (links) en Broekstraat (rechts) (bron van de kaart: Alterra).

Figuur 4.2 Uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland met ligging van de deelgebieden Aarleseweg (links) en Broekstraat (rechts) in de rode kaders.

Figuur 4.3 Bodemkaart van Best en omgeving ligging van deelgebieden Aarleseweg (links) en Broekstraat (rechts) (bron van de kaart: Alterra).

Figuur 4.4 Verspreiding van de bewoning van de prehistorie tot en met de middeleeuwen in plangebied Best-Aarle op grond van het proefsleuvenonderzoek 2009-2010 en de opgravingen van 2011-2012 (bron: Archol). Deelgebieden Aarleseweg en Broekstraat zijn grijs gemarkeerd.

Figuur 4.5 Uitsnede van de topografische kaart uit 1850 met groene markering van deelgebieden Aarleseweg (links) en Broekstraat (rechts) (uit: Berkvens 2014, bijlage 6).

Figuur 4.6 Uitsneden van het kadastraal minuutplan uit 1832 met markering van de veldnamen en de onderzoeksarealen: links deelgebied Aarleseweg en rechts deelgebied Broekstraat.

Figuur 5.1 Deelgebied Broekstraat: zuidprofiel 2 in het oosten van put 1 met oorspronkelijke podzolbodem onder een restant van het esdek.

Figuur 5.2 Deelgebied Broekstraat: zuidprofiel 5 in put 3 met verstoorde bodemopbouw, oftewel een A-C profiel.

Figuur 5.3 Deelgebied Aarleseweg: profiel 21 in put 19; een esdek met daaronder een omgezette menglaag van de oorspronkelijke A-, E-, B-horizonten.

Figuur 5.4 Deelgebied Aarleseweg: profiel 25 in put 21 met restant van de B-horizont onder het esdek.

Figuur 5.5 Deelgebied Aarleseweg: westprofiel 10 in put 13 met verstoorde bodemopbouw; een A-C profiel

Figuur 5.6 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de verschillende spoortypen.

Figuur 5.7 Deelgebied Broekstraat: lokaal extra verdiept vlak (nr.2) in put 1, waarin twee kuilen van S1 (rechts) en S3/4 (links) zijn te onderscheiden.

Figuur 5.8 Deelgebied Broekstraat: doorsnede van S1 in put 1, vermoedelijk een leemwinningskuil. De kuil is volgestort met afval baksteen en overig bouw materiaal.

Figuur 5.9 Deelgebied Broekstraat: sporen van een diepe ontgraving (S20) tot in de natuurlijke leemlaag in put 5.

Figuur 5.10 Doorsnede van paalspoor S25 in put 28.

Figuur 5.11 Overzicht van de verschillende spoortypen in deelgebied Aarleseweg.

Figuur 5.12 Perceelssloot S42 in het vlak met een uitgraafkuil van een boom in de randzone (links). Op de achtergrond is aan weerszijden van de sloot een greppel te zien. Uiterst links is in de doorsnede tussen de greppel en sloot een karrenpad met spitsporen aanwezig (zie figuur 5.14 voor een detailopname).

Figuur 5.13 Deelgebied Aarleseweg: voorbeeld van grondverbeteringskuilen; bovenin de foto als kuilen/banen in het sporenvlak en op de voorgrond als spitsporen diep in de C-horizont.

Figuur 5.14 Deelgebied Aarleseweg: doorsnede met links de afwateringsgreppel (links) en meteen rechts daarvan het karrenpad met spitsporen.

Figuur 5.15 Deelgebied Aarleseweg: doorsnede van de boomsingel richting het noordoosten.

Figuur 5.16 De putten- en sporenkaart geplot op de kadastrale kaart (minuutplan) sectie D, blad 03, van 1811-1832.

Tabellen

Tabel 1.1 Samenstelling Archol-team.

Tabel 1.2 Administratieve gegevens.

Tabel 3.1 Overzicht m2 per fase per deelgebied.

Tabel 3.2 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de gegraven m² per put per fase.

Tabel 3.3 Deelgebied Aarleseweg: overzicht van de gegraven m² per put per fase.

Tabel 5.1 Overzicht van de laagnummers (van boven naar beneden) bij de beschrijving van de lokale bodemopbouw (zand).

Tabel 5.2 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de spoortypen.

Tabel 5.3 Deelgebied Aarleseweg: overzicht van de spoortypen.

Tabel 5.4 Deelgebied Broekstraat: overzicht van de botanische monsters per context.

Tabel 5.5 Deelgebied Aarleseweg: overzicht van de botanische monsters per context.

Tabel 6.1 Waardering van de vindplaats in deelgebied Broekstraat.

Tabel 6.1 Waardering van de vindplaats in deelgebied Aarleseweg.

Bijlagen

Bijlage 1 Sporenlijst

Bijlage 2 Vondstenlijst

Bijlage 3 Baksteen en overig bouw materiaal